ಅಲ್ಲದೆ ಪೂರ್ವಾಚಾರ್ಯರು ಹೇಳಿದ ಎಂಟು ಚರಿತ್ರ ಸಂಗ್ರಹಾತ್ಮಕ ಗಾಹೆಗಳನ್ನ ಉದ್ಧರಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ನಾಯಕ – ಪ್ರತಿನಾಯಕರ ಒಂಬತ್ತು ಭವಾಂತರಗಳ ಹೆಸರುಗಳು, ಅವನ ಪರಸ್ಪರ ಸಂಬಂಧ, ಅವರು ವಾಸಮಾಡುವ ಪಟ್ಟಣಗಳು, ಅಲ್ಲದೆ ಅವರ ಮರಣ ತರುವಾಯ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುವ ಸ್ವರ್ಗ – ನರಕಗಳ ಹೆಸರುಗಳು ಇವನ್ನೆಲ್ಲ ಕೊಟ್ಟಿದೆ. ಅಂತಿಮ ಭವದಲ್ಲಿ ನಾಯಕ ಸಮರಾದಿತ್ಯನು ಮೋಕ್ಷ ಮಾರ್ಗಿಯಾದನು. ಪ್ರತಿನಾಯಕನಾದ ಗಿರಿಸೇನನು ಅನಂತ ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ ಭ್ರಮಿಸುವವನಾದನು. ಮೊದಲನೆಯ ಭವದಲ್ಲಿಯೇ ಇವರಲ್ಲಿ ಪರಸ್ಪರ ವೈರವು ಉತ್ಪನ್ನವಾಯಿತು. ಅದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಿಷ್ಟೇ : ರಾಜಪುತ್ರನಾದ ಗುಣಸೇನನು ಪುರೋಹಿತ – ಪುತ್ರ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಅಗ್ನಿ – ಶರ್ಮನ ಇವನನ್ನ ಕುರೂಪತೆಗಾಗಿ ಆಗಾಗ ನಗೆಯಾಡುತ್ತಿದ್ದನು. ಇದರಿಂದ ವಿರಕ್ತನಾದ ಅಗ್ನಿಶರ್ಮನು ದೀಕ್ಷೆಯನ್ನ ಸ್ವೀಕರಿಸಿದನು. ಮಾಸೋಪವಾಸವನ್ನೂ ಸಹ ಯಾವಜ್ಜೀವ ಪಾಲಿಸಿದನು. ಗುಣಸೇನರಾಜನು ಅವನನ್ನ ಮೂರು ಸಲ ಆಹಾರಕ್ಕಾಗಿ ಆಮಂತ್ರಿಸಿದನು. ಆದರೆ ಮೂರು ಸಲ ಮುನಿಯು ವಿಶೇಷ ಕಾರಣದಿಂದಾಗಿ ಆಹಾರ ಪಡೆಯದೆ ತಿರುಗಿ ಹೋಗಬೇಕಾಯಿತು. ಇದರಿಂದ ಆ ಮುನಿಯು ಸಿಟ್ಟಿಗೆ ಬಂದನು. ಅಲ್ಲದೆ ಮನದಲ್ಲಿ ನಿಶ್ಚಯಿಸಿಯೂ ಬಿಟ್ಟನು. ನನ್ನ ತಪಸ್ಸಿಗೆ ಏನಾದರೂ ಫಲವಿದ್ದರೆ ನಾನು ಜನ್ಮ – ಜನ್ಮಾಂತರದಲ್ಲಿ ಈ ರಾಜನಿಗೆ ಕ್ಲೇಶವನ್ನ ನೀಡುವೆ ಇದೇ ನಿದಾನ – ಬಂಧದ ಕಾರಣದಿಂದ ಉತ್ತರೋತ್ತರ ಅವನಿಗೆ ಅಧೋಗತಿಯು ಉಂಟಾಯಿತು. ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಅವನಿಗೆ ಸಂಯೋಗದ ಸಹ ಇಲ್ಲದ ಅವಸ್ಥೆಯು ಪ್ರಾಪ್ತವಾಯಿತು. ಈ ಒಂಬತ್ತು ಭವಗಳ ವರ್ಣನೆಯನ್ನ ಪ್ರತಿಭಾಶಾಲಿಯಾದ ಲೇಖಕನು ಬಹು ಉತ್ತಮ ರೀತಿಯಿಂದ ಮಾಡಿದ್ದಾನೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ಕಥಾ – ಪ್ರಸಂಗವು, ಪ್ರಾಕೃತಿ ವರ್ಣನೆಗಳು, ಭಾವ – ಚಿತ್ರಣಗಳು ಸುಂದರವಾಗಿದ್ದು, ಈ ಕಥಾನಕಕ್ಕೆ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಕೃತಿಯ ಪದವನ್ನ ತಂದುಕೊಟ್ಟಿವೆ.

ಉದ್ಯೋತನಸೂರಿ ಕೃತ ಕುವಲಯಮಾಲಾ ಗ್ರಂಥದ ರಚನೆಯು ಅದರಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದಂತೆ ಶಕ ಸಂ ೭೦೦ (ಕ್ರಿ ಶ. ೭೭೮– ರಲ್ಲಿ ಜಾವಾಲಿಪುರ (ಜಾಲೋರ ರಾಜಸ್ಥಾನ) ದಲ್ಲಿ ಆಯಿತು. ಲೇಖಕನು ತಾನು ದಾಕ್ಷಿಣ್ಯ ಚಿಹ್ನೆಯಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟಿಸಿದ್ದಾನೆ ಚರಿತ್ರ – ನಾಯಿಕೆಯು ಕುವಲಯಮಾಲೆಯ ವೈಚಿತ್ರ್ಯಪೂರ್ಣ ಜೀವನ ಚರಿತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಹೆಣೆದು ವಿವಿಧ ಪ್ರಕಾರದ ಉಪಾಖ್ಯಾನ, ಘಟನೆ, ಸಾಮಾಜಿಕ ಹಾಗೂ ವೈಯಕ್ತಿಕ ಚಿತ್ರಣಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಕೃತಿಯ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವಿದೆ. ಇಲ್ಲಿಯ ಸಮತೋಲನವನ್ನು ಉಳಿದೆಡೆಯಲ್ಲಿ ಕಾಣುವುದು ಕಷ್ಟಸಾಧ್ಯವಾಗಿದೆ. ಪ್ರಾಕೃತ ಭಾಷೆಯ ವಿವಿಧ ದೇಶೀ ರೂಪ ಮತ್ತು ಶೈಲಿಗಳ ಪ್ರಚಲಿತ ಉದಾಹರಣೆಗಳು ಈ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ನೋಡಲಿಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕುತ್ತವೆ. ಲೇಖಕನ ಧ್ಯೇಯವು ತನ್ನ ಕಥೆಯ ಮುಖಾಂತರ ಕ್ರೋಧಾದಿ ಕಷಾಯ

ಹಾಗೂ ದು.ರ್ವ್ಯಸನಿಗಳ ದುಷ್ಪರಿಣಾಮವನ್ನ ಚಿತ್ರಿಸುತ್ತಮಾಗಿದೆ. ಘಟನಾ – ವೈಚಿತ್ರ್ಯ ಮತ್ತು ಉಪಾಖ್ಯಾನಗಳ ಪ್ರಚುರತೆಯಲ್ಲಿ ಇದು ವಸುದೇವಹಿಂಡಿಗೆ ಸಮಾನವಾಗಿದೆ. ಯಥಾಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಪ್ರೌಢಶೈಲಿಯಿಂದ ಈ ಕೃತಿಯು ಸುಬಂಧು ಮತ್ತು ಬಾಣನ ಸಂಸ್ಕೃತ ರಚನೆಗಳಿಗೆ ಸಮಾನವಾಗಿ ನಿಲ್ಲುವುದು. ಸಂವಾದಿತ ಕಥೆಯೂ ಈ ರಚನೆಯಲ್ಲಿ ಬಹಳ ಪ್ರಭಾವವು ಬೀರಿದೆ. ಸ್ವತಃ ಕರ್ತೃವು ಹರಿಭದ್ರನನ್ನ ತನ್ನ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಮತ್ತು ನ್ಯಾಯಗಳಿಗೆ ಗುರುವೆಂದು ಪರಿಗಣಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಅವನ ಸಮರಾಯಿಚ್ಚ (ಸಂವಾದಿತ್ಯ) ಕಥೆಯನ್ನೂ ಕೂಡ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದ್ದಾನೆ.

ದೇವೇಂದ್ರಗಣಿಕೃತ ರಯಣಚೂಡರಾಯಚರಿಯದಲ್ಲಿ ಕರ್ತೃವು ತನ್ನ ಗುರುಪರಂಪರೆಯನ್ನ ದೇವಸೂರಿಯಿಂದ ಆರಂಭಿಸಿ ದ್ವಿತೀಯ ಉದ್ಯೋತನಸೂರಿಯವರೆಗೆ ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ. ಸ್ವತಃ ತಾನು ಉದ್ಯೋತನಸೂರಿಯ ಶಿಷ್ಯನಾದ ಉಪಾಧ್ಯಾಯ ಅಂಬದೇವನ ಶಿಷ್ಯನೆಂದು ಹೇಳಿಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ. ಇವನ ಹೆಸರು ನೇಮಿಚಂದ್ರನೆಂದೂ ಸಹ ಇತ್ತು. ಇವನು ಈ ಕೃತಿಯ ರಚನೆಯನ್ನ ದಂಡಾಪದ ನಿವೇಶದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿದನು, ಮತ್ತು ಚಡ್ಡಾವಲ್ಲಿಪುರಿಯಲ್ಲಿ ಮುಗಿಸಿದನು. ನೇಮಿಚಂದ್ರನು ಅರ್ಥಾತ್ ದೇವೇಂದ್ರಗಣಿಯು ತನ್ನ ಉತ್ತರಾಧ್ಯಾಯನ ಟೀಕೆಯನ್ನ ವಿಸಂ ೧೧೨೯ ರಲ್ಲಿಯೂ ಮಹಾವೀರಚರಿಯಂ ವಿಸಂ ೧೧೪೦ ರಲ್ಲಿಯೂ ಬರೆದು ಮುಗಿಸಿದನು. ಆದುದರಿಂದ ಈ ಗ್ರಂಥದ ರಚನೆಯೂ ಸಹ ಇದೇ ಕಾಲದ ಸುಮಾರಿನಲ್ಲಿ ರಚಿತವಾದುದೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಕಥೆಯಲ್ಲಿ ರಾಜಾಶ್ರೇಣಿಕನ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರವೆಂದು ಗೌತಮ ಗಣಧರನು ಕಯಸ್ಥಪುರದ ಬಕುಲವೆಂಬ ಹೆಸರಿನ ಹಮಾರನ ಋಷಭ ಭಗವಂತನ ಹೂವಿರಿಸಿದ ಫಲವಾದ ಗಜಪುರದಲ್ಲಿ ಕಮಲಸೇನ ರಾಜಪುತ್ರನಾದ ರತ್ನಚೂಡನಾಗಿ ಜನಿಸಿದ ವೃತ್ತಾಂತವನ್ನ ವಿವರಿಸಿದನು. ರತ್ನಚೂಡನು ಒಂದು ಮದ್ದಾನೆಯನ್ನ ದಮನ ಮಾಡಿದನು. ಆದರೆ ಅವನೊಬ್ಬ ವಿದ್ಯಾಧರನಾಗಿದ್ದನು. ಈ ರಾಜಕುಮಾರನನ್ನ ಅಪಹರಣ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಹೋದನು. ಹೀಗಾಗಿ ರತ್ನಚೂಡನು ನಾನಾ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಸುತ್ತಾಡಿದನು, ವಿಚಿತ್ರ ಅನುಭವಗಳನ್ನ ಹೊಂದಿದನು, ಅನೇಕ ಸುಂದರಿಯರನ್ನ ವಿವಾಹವಾದನು, ಋದ್ಧಿಯನ್ನ ಪಡೆದನು. ಇವೆಲ್ಲವುಗಳ ವರ್ಣನೆಯು ಬಹು ಸುಂದರವಾಗಿ ಬಂದಿದೆ. ರೋಚಕವೂ ಆಗಿದೆ. ಕೊನೆಗೆ ಅವನು ರಾಜಧಾನಿಗೆ ಮರಳಿದನು. ಮುನಿಗಳ ಉಪದೇಶವನ್ನ ಹೊಂದಿ ಧಾರ್ಮಿಕ ಜೀವನವನ್ನ ಕಳೆಯುತ್ತ ಬಾಳಿದನು. ಮುಂದೆ ಮರಣಹೊಂದಿದ ಮೇಲೆ ಸ್ವರ್ಗಕ್ಕೆ ತೆರಳಿದನು. ಕಥಾನಕದಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಉಪಾಖ್ಯಾನಗಳು ಸಮಾವೇಶವೆ. ಈ ಕಥೆಯು 'ನಾಯಧಮ್ಮಕಹಾ'ದಲ್ಲಿ ಸೂಚಿತವಾದ ದೇವಪೂಜೆಯ

ಮೊದಲಾದ ದರ್ಪ ಕ್ರಿಯೆಗಳ ಫಲ ಸ್ವರೂಪ ದೃಷ್ಟಾಂತವಿದು ರೂಪುಗೊಂಡಿದೆ. (ಪ್ರಕಾಶನ : ಅಹಮದಾಬಾದ, ೧೯೪೨)

’ಕಾಲಿಕಾಚಾರ್ಯ ಕಥಾ’ ಎಂಬುದು ಎಲ್ಲಕ್ಕೂ ಪ್ರಾಚೀನ ನಿಶೀಥ ಚೂರ್ಣಿ, ಆವಶ್ಯಕ ಚೂರ್ಣಿ, ಬೃಹತ್ ಕಲ್ಪ ಭಾಷ್ಯ ಮೊದಲಾದ ಅರ್ಧಮಾಗಧಿ ಭಾಷೆಯ ಆಗಮಗಳ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಕಂಡು ಬರುತ್ತದೆ. ಇದರ ನಂತರ ಸ್ವತಂತ್ರ ರಚನೆಗಳೂ ಬಹಳಷ್ಟು ರಚಿತವಾಗಿವೆ. ಜೈನ ಗ್ರಂಥಾವಲಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಕೃತದಲ್ಲಿ ಮೂರು ಚರಿತ್ರ, ಭಾವದೇವ, ಜಯಾನಂದಸೂರಿ, ಧರ್ಮಪ್ರಭ, ದೇವಕಲ್ಲೋಲ ಮತ್ತು ಮಹೇಶ್ವರ ; ಹಾಗೆಯೇ ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ ಕೀರ್ತಿಚಂದ್ರ ಮತ್ತು ಸಮಯಸುಂದರ ಕೃತ ಕಾಲಕಾಚಾರ್ಯನ ಕಥೆಗಳ ಉಲ್ಲೇಖವಿದೆ. ಆದರೆ ಇವೆಲ್ಲವುಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಪ್ರಾಚೀನವೂ ಸಾಹಿತ್ಯಕ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಹೆಚ್ಚು ಸುಂದರವೂ ಆದ ಕೃತಿಯು ದೇವೇಂದ್ರಸೂರಿ ಕೃತ ಕಥಾನಕ – ಪ್ರಕರಣ – ವೃತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಸಮಾವಿಷ್ಟವಾದುದು ಕಂಡು ಬರುತ್ತದೆ. ಇದರ ರಚನಾ ಕಾಲವು ವಿ.ಸಂ. ೧೧೪೬ ಇದೆ. ಕಾಲಕನು ಒಬ್ಬ ರಾಜಪುತ್ರನಾಗಿದ್ದನು. ಆದರೆ ಗುಣಾಕರ ಮುನಿಯ ಉಪದೇಶದಿಂದ ಮುನಿಯಾದನು. ಅವನ ಚಿಕ್ಕ ತಂಗಿಯಾದ ಸರಸ್ವತಿಯೂ ಆರ್ಯಿಕೆಯ ದೀಕ್ಷೆಯನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡಳು. ಇವಳ ಮೇಲೆ ಉಜ್ಜಯಿನಿಯ ರಾಜನಾದ ಗರ್ದಭಿಲ್ಲನು ಮೋಹಿತನಾದನು. ಇಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ, ಅವನು ಅವಳನ್ನು ಹಿಡಿದು ತನ್ನ ಅಂತಃಪುರದಲ್ಲಿ ಒಯ್ದು ಇಟ್ಟನು. ರಾಜನಿಗೆ ತಿಳುವಳಿಕೆಯನ್ನು ಹೇಳಿ, ತನ್ನ ತಂಗಿಯನ್ನು ಬಿಡಿಸುವ ಯತ್ನದಲ್ಲಿ ಯಶಸ್ಸನ್ನು ಕಾಣದೆ ಕಾಲಕಾಚಾರ್ಯನು ಶಕ ದೇಶಕ್ಕೆ ತೆರಳಿದನು ; ಮತ್ತು ಗರ್ದಭಿಲ್ಲ ರಾಜನನ್ನು ಹಿಡಿದು, ದೇಶದಿಂದ ಹೊರಗೆ ಹಾಕಲಾಯಿತು. ಕಾಲಕಾಚಾರ್ಯನು, ಸರಸ್ವತಿಯನ್ನು ಪುನಃ ದೀಕ್ಷಿತಗೊಳಿಸಿ, ಸಂಘದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡನು. ಉಜ್ಜಯಿನಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ರಾಜವಂಶವು ಸ್ಥಾಪಿಸಲಾಯಿತು. ಅದನ್ನು ನಷ್ಟಗೊಳಿಸಿ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯ ರಾಜನು ತನ್ನ ಸಂವತ್ಸರವನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿದನು. ಕಥೆಯ ಮುಂದಿನ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಕಾಲಕಾಚಾರ್ಯನು ಭರುಕಚ್ಛ ಅಲ್ಲಿಂದ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾನಗಳಿಗೆ ವಿಹರಿಸಿದ ವರ್ಣನೆಯು ಬರುತ್ತದೆ. ಆಗ ಅವನಿಗೆ ರಾಜಾ ಸಾತವಾಹನನ ಭೇಟಿಯಾಯಿತು. ಈ ಆಚಾರ್ಯರ ಸೂಚನೆಯಂತೆ ಅವನು ಭಾದ್ರಪದ ಶುಕ್ಲ ಚತುರ್ಥಿ ತಿಥಿಯಂದ ಪರ್ಯೂಷಣ ಪರ್ವವನ್ನು ಮನ್ನಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಅನುಮತಿಯನ್ನಿತ್ತನು ; ಯಾಕೆಂದರೆ ಭಾದ್ರಪದ ಪಂಚಮಿಯನ್ನು ಇಂದ್ರ ಮಹೋತ್ಸವವಿದ್ದು ಆಚರಿಸುವ ಪರಿಪಾಠವಿತ್ತು. ತನ್ನ ಶಿಷ್ಯರಿಗೆ ಸಂಬೋಧಿಸುತ್ತ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಕಾಲಕಾಚಾರ್ಯನು ಸಲ್ಲೇಖನ ವಿಧಿಯಿಂದ ಸ್ವರ್ಗವನ್ನು ಹೊಂದಿದನು. ಈ ಕಥೆಯಲ್ಲಿ ಶಕರ ಆಕ್ರಮಣವಾಗಿಯೂ ಅದರ ತರುವಾಯ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನಿಂದ ಅವರ ಉಚ್ಛಾಟನೆ ಇವೇ

ಮೊದಲಾದ ಷ ರು ಗಳಲ್ಲಿ ಐತಿಹಾಸಿಕ ತಥ್ಯವು ಕಂಡು ಬರುತ್ತದೆ. ಸಾಹಿತ್ಯ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದಲೂ ಈ ರಚನೆಯು ಸುಂದರವಾಗಿದೆ. (ಪ್ರಕಾಶನ : ಅಹ ಮ್ಮದಾಬಾದ ೧೯೪೫)

ಸುಮತಿಸೂರಿ ಕೃತ ಜಿನದತ್ತಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಕರ್ತೃವು ತನ್ನ ಪರಿಚಯವನ್ನು ಸ್ವಲ್ಪದರಲ್ಲಿ ನೀಡಿದ್ದಾನೆ. ಪಾಡಿಚ್ಛೀಯ ಗಚ್ಛದ ಕಲ್ಪದ್ರುಮ ಶ್ರೀ ನೇಮಿಚಂದ್ರ ಸೂರಿಯು ಆಗಿಹೋದನು. ಅವನನ್ನು ಶ್ರೀ ಸರ್ವದೇವ ಸೂರಿಯು ಉತ್ತಮ ಪದದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾಪಿಸಿದನು. ಅವನ ಶಿಷ್ಯನಾದ ಸುಮತಿಗಣಿಯು ಈ ಜಿನದತ್ತ ಮಹರ್ಷಿ ಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು ರಚಿಸಿದನು. ಗ್ರಂಥದ ರಚನಾ ಕಾಲವು ನಿಶ್ಚಿತವಿಲ್ಲ ; ಆದರೆ ಒಂದು ಪ್ರಾಚೀನ ಪ್ರತಿಯಲ್ಲಿ ಇದನ್ನು ಅಣಹಿಲಪಾಟದಲ್ಲಿ ಸಂ ೧೨೪೬ ರಲ್ಲಿ ಬರೆದ ಉಲ್ಲೇಖವು ಲಭಿಸುತ್ತದೆ. ಇದರಿಂದ ಈ ಗ್ರಂಥ ರಚನೆಯು ಇದಕ್ಕೂ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಆಗಿರಲಿಕ್ಕೆ ಬೇಕೆಂದು ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತದೆ. ಕಥಾನಾಯಕನಾದ ಶೆಟ್ಟಿಯು ದ್ಯೂತ – ಕ್ರೀಡೆಯಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಧನವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡು ವಿದೇಶ ಯಾತ್ರೆಗೆ ಹೊರಡುವ ಅವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದನು. ಅವನು ದಧಿಪುರದಲ್ಲಿ ರಾಜಕನ್ಯೆಯಾದ ಶ್ರೀಮತಿಯನ್ನು ವ್ಯಾಧಿಯಿಂದ ಮುಕ್ತಗೊಳಿಸಿ, ಅವಳನ್ನು ಲಗ್ನವಾದನು. ಸಮುದ್ರಯಾತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಅವನನ್ನು ಇನ್ನೊಬ್ಬ ವ್ಯಾಪಾರಿಯು ಸಾಗರದಲ್ಲಿ ನೂಕಿದನು. ಆದರೂ ಅವನು ಒಂದು ಹಲಗೆಯ ಸಹಾಯದಿಂದ ತೀರವನ್ನು ತಲುಪಿದನು. ಅಲ್ಲಿಂದ ರಥನೂಪುರ ಚಕ್ರವಾಲದಲ್ಲಿ ಹೋಗಿ, ಅಲ್ಲಿಯ ರಾಜಕನ್ಯೆಯನ್ನು ಮದುವೆಯಾದನು. ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಅವನು ತನ್ನ ಚಂಪಾನಗರಕ್ಕೆ ತಿರುಗಿ ಬಂದನು. ಅಲ್ಲಿಯ ವಿಮಲ ಎಂಬ ರಾಜಕನ್ಯೆಯನ್ನು ಲಗ್ನವಾದನು. ತರುವಾಯ ಅನೇಕ ಸುಖಗಳನ್ನು ಭೋಗಿಸಿ ಕೊನೆಗೆ ದೀಕ್ಷೆಯನ್ನು ಸಹ ಕೈಕೊಂಡನು ; ಮತ್ತು ಮರಣಹೊಂದಿ ಸ್ವರ್ಗವನ್ನು ಪಡೆದನು. ಗದ್ಯ ಮತ್ತು ಪದ್ಯಗಳೆರಡರಲ್ಲಿಯೂ ಭಾಷೆಯು ಪರಿಶುದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಪ್ರತಿಯೊಂದರಲ್ಲಿಯೂ ಕಾವ್ಯಗುಣವು ಸಹ ಕಂಡು ಬರುತ್ತದೆ.

ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಕೃತಿಯ ಜೊತೆಗೆನೇ ಜಿನದತ್ತಾಖ್ಯಾನ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ಇನ್ನೊಂದು ರಚನೆಯು ಸಹ ಪ್ರಕಟವಾಗಿದೆ. (ಮುಂಬೈ ೧೯೫೩) ; ಇದರಲ್ಲಿ ಕರ್ತೃವಿನ ಹೆಸರು ದೊರೆಯುತ್ತಿಲ್ಲ. ಕಥಾನಕವು ಮೊದಲಿನ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಇರುವಂತೆಯೇ ಇದೆ ! ಆದರೆ ಅದಕ್ಕಿಂತ ಸಂಗ್ರಹ ರೂಪದಲ್ಲಿದೆ, ಮುಂಚಿನ ಕೃತಿಗಿಂತ ಇದು ಪ್ರಾಚೀನವಾಗಿದ್ದರೆ ಆಶ್ಚರ್ಯವೇನಲ್ಲ. ಇದರಲ್ಲಿ ಜಿನದತ್ತ ಪೂರ್ವಭವವು ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿತವಾಗಿದೆ ; ಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲ. ಇದರ ಹಸ್ತಲಿಖಿತ ಪ್ರತಿಯಲ್ಲಿ ಇದನ್ನು ಚಿತ್ರಕೂಟದಲ್ಲಿ ಮಣಿಭದ್ರಯತಿಯು ಸಂ ೧೧೮೬ ರಲ್ಲಿ ಬರೆದನೆಂದು ಉಲ್ಲೇಖವಿದೆ.

ರಯಣಸೇಹರೀಕಹಾ ಎಂಬ ಕೃತಿಯನ್ನು ಜಿನಹರ್ಷಗಣಿಯು ರಚಿಸಿದನು. ಇದರಲ್ಲಿ ಸ್ವತಃ ಲೇಖಕನು ತಾನು ಜಯಚಂದ್ರ ಮುನಿಯ ಶಿಷ್ಯನೆಂದೂ ಚಿತ್ರಕೂಟ ನಗರದಲ್ಲಿ ಇದನ್ನು ರಚಿಸಿದನೆಂದೂ ಹೇಳಿಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ. ಪಾಟನ ಭಂಡಾರದ ಹಸ್ತಲಿಖಿತ ಪ್ರತಿಯನ್ನು ವಿಸಂ ೧೫೧೨ ರಲ್ಲಿ ಬರೆಯಲಾಗಿದೆ. ಆದರಿಂದ ಈ ಕೃತಿಯು ಅದಕ್ಕಿಂತ ಮುಂಚಿನದು ನಿಶ್ಚಿತಗೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿಯ ಕಥೆಯನ್ನು ಸಾಂವತ್ಸರಿಕ ಚಾತುರ್ಮಾಸಿಕ ಮತ್ತು ಚತುರ್ದಶಿ, ಅಷ್ಟಮಿ ಮೊದಲಾದ ಪರ್ವಾನುಷ್ಠಾನಗಳಿಗೆ ದೃಷ್ಟಾಂತ ರೂಪದಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಲಾಗಿದೆ. ರತ್ನಪುರದ ರಾಜನು ಕಿನ್ನರಿಯಿಂದ ರತ್ನಾವತಿಯ ರೂಪದ ವರ್ಣನೆಯನ್ನು ಕೇಳಿ, ಅವಳ ಮೇಲೆ ಮೋಹಗೊಳ್ಳುವನು. ಆಗ ಆ ಸುಂದರಿಯನ್ನು ಗೊತ್ತುಹಚ್ಚಲಿಕ್ಕೆ ಅವನ ಮಂತ್ರಿಯು ಹೊರಬಿದ್ದನು. ಒಂದು ನಿಬಿಡಾರಣ್ಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶಿಸಿದನು. ಅಲ್ಲಿ ಅವನಿಗೆ ಯಕ್ಷಕನ್ಯೆಯೊಬ್ಬಳು ದೊರಕಿದಳು. ಅವಳ ನಿರ್ದೇಶದಂತೆ ಉರಿಯುತ್ತಿರುವ ಧೂಪಕುಂಡದಲ್ಲಿ ಸೇರಿ, ಪಾತಾಳವನ್ನು ತಲುಪಿದನು. ಆ ಯಕ್ಷಕನ್ಯೆಯನ್ನು ಲಗ್ನವಾದನು. ಆಗ ಯಕ್ಷನು ರತ್ನಾವತಿಯ ಪರಿಚಯವನ್ನು ಹೇಳಿದನು. ಅವಳು ಸಿಂಹಳದ ರಾಜನಾದ ಜಯಸಿಂಹನ ಕನ್ಯೆಯಾಗಿದ್ದಳು. ಯಕ್ಷನು ತನ್ನ ವಿದ್ಯಾಬಲದಿಂದ ಸಿಂಹಳವನ್ನು ತಲುಪಿಸಿಯೂ ಬಿಟ್ಟನು. ಅಲ್ಲಿ ಅವನು ಯೋಗಿನಿಯ ರೂಪದಲ್ಲಿ ರತ್ನಾವತಿಯನ್ನು ಸಂದರ್ಶಿಸಿದನು. ರತ್ನಾವತಿಯು ತನ್ನ ಪೂರ್ವಭವದ ವ್ಯಾಘ್ರ ಜನ್ಮದಲ್ಲಿದ್ದ ಪತಿಯೇ ಲಭಿಸಿದಾಗ ಮಾತ್ರ ಮದುವೆಯಾಗುವೆನೆಂದು ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಯನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದಳು. ಯೋಗಿನಿಯು ಭವಿಷ್ಯದ ವಿಚಾರ ಮಾಡಿ ಹೇಳಿದಳು : ನಿನ್ನ ಪತಿಯು ಶೀಘ್ರದಲ್ಲಿಯೇ ಕಾಮದೇವ ಮಂದಿರದಲ್ಲಿ ದ್ಯೂತಕ್ರೀಡೆಯಲ್ಲಿರುವಾಗ ಲಭಿಸುವನು. ಈ ಪ್ರಕಾರ ರತ್ನಾವತಿಯ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಸಿದ್ಧಗೊಳಿಸಿ, ಅವನು ಅದೇ ಯಕ್ಷವಿದ್ಯೆಯ ನೆರವಿಂದ ತನ್ನ ರಾಜನ ಹತ್ತಿರ ಹೋಗಿ ತಲುಪಿದನು. ಅವನನ್ನು ಸಿಂಹಳಕ್ಕೆ ಕರೆದು ತಂದು, ಕಾಮದೇವ ಮಂದಿರದಲ್ಲಿ ಅವನಿಗೂ ರಾಜಕನ್ಯೆಗೂ ಭೆಟ್ಟಿಯನ್ನು ಮಾಡಿಸಿದನು. ಇಬ್ಬರಲ್ಲಿಯೂ ವಿವಾಹ ವಾಯಿತು. ಒಮ್ಮೆ ಅವರಿಬ್ಬರೂ ಹಾಡು, ಕಥೆ, ವಿನೋದಗಳಲ್ಲಿ ಮಗ್ನರಾಗಿದ್ದರು. ಆಗ ಒಂದು ಗಿಳಿಯು ಬಂದು ರಾಜನ ಕೈಯ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತಿತು. ಇನ್ನೊಂದು ಹೆಣ್ಣುಗಿಳಿಯು ರಾಣಿಯ ಮುಡಿಯ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತಿತು. ಆ ಗಿಳಿಯ ವಾಣಿಯಿಂದ ಅದು ವಿಶೇಷ ಧಾರ್ಮಿಕ ಜೀವವೆಂದೇ ರಾಜನು ತಿಳಿದನು. ವಿದ್ವತ್ಪೂರ್ಣವಾದ ಮಾತು – ಕತೆಗಳನ್ನು ಆಡುತ್ತ ಆ ಗಿಳಿಗಳು ಮೂರ್ಛೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿ, ಮೃತ್ಯುವಶವಾದುವು. ಒಬ್ಬ ಮಹಾಜ್ಞಾನಿಯಾದ ಮುನಿಯು ಆ ಗಿಳಿಗಳು ರಾಜನ ಪೂರ್ವಜರಾದ ಪುರುಷರೆಂದು ಹೇಳಿದನು. ಅವರು ವ್ರತವನ್ನು ಖಂಡಿತಗೊಳಿಸಿದುದರಿಂದ ಪಶುಯೋನಿಯಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿದ್ದನು. ಆ ಪಾಪದಿಂದ ಈಗ ಅವರು ಮುಕ್ತರಾಗಿ ಇನ್ನು ಅವರು ಭದ್ರೇಂದ್ರ ಮತ್ತು ಪದ್ಮಾವತಿ ರೂಪದಲ್ಲಿ ದೇವ –

ದೇವಿಯರಾದರು. ರಾಜಾ ರತ್ನಶೇಖರ ಹಾಗೂ ರಾಣಿ ರತ್ನಾವಲಿ ಇವರಿಬ್ಬರೂ ಧರ್ಮಪಾಲನದಲ್ಲಿ ಉತ್ತರೋತ್ತರ ದೃಢಚಿತ್ತರಾದರು. ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಮರಣಹೊಂದಿ, ಸ್ವರ್ಗದಲ್ಲಿ ದೇವ – ದೇವಿಯರಾದರು.

ಇದು ಹಿಂದೀ ಭಾಷೆಯ ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧ ಕಾವ್ಯವಾದ ಜಾಯಸೀಕೃತ ಪದ್ಮಾವತದ ಕಥೆಯ ಮೂಲಾಧಾರವಾಗಿದೆ. ಅದರಿಂದ ಈ ಕಥಾನಕಕ್ಕೆ ವಿಶೇಷ ಮಹತ್ವವಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ನಾಯಕನು ರತ್ನಶೇಖರನಾಗಿದ್ದರೆ ಅಲ್ಲಿ ರತನಸೇನನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಎರಡರಲ್ಲಿಯೂ ನಾಯಿಕೆಯರು ಸಿಂಹಳದ ರಾಜಕುಮಾರಿಯರಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಪರಸ್ಪರ ಪ್ರೇಮಾಸಕ್ತಿಯ ಪ್ರಕಾರವೂ ಒಂದೇಯಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಮಂತ್ರಿಯು ಜೋಗಿನಿಯಾಗಿ ಸಿಂಹಳಕ್ಕೆ ಹೋಗುತ್ತಾನೆ. ಅದರಲ್ಲಿ ಸ್ವತಃ ನಾಯಕನೇ ಜೋಗಿಯಾಗುತ್ತಾನೆ. ಎರಡರಲ್ಲಿಯೂ ಸಮ್ಮಿಲನದ ಸ್ಥಾನವು ದೇವಾಲಯವೇ ಆಗಿದೆ. ಗಿಳಿಯು ಎರಡೂ ಕಥೆಗಳಲ್ಲಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಜಾಯಸಿಯು ಅದರ ಉಪಯೋಗವನ್ನು ಕಥೆಯ ಆರಂಭದಿಂದಲೂ ಮಾಡಿದ್ದಾನೆ. ರತ್ನಶೇಖರಿಯ ಕರ್ತೃವು ಚಿತ್ರಕೂಟ (ಚಿತ್ತೋಡ) ನಿವಾಸಿಯಾಗಿದ್ದನು ; ಮತ್ತು ಜಾಯಸಿಯ ನಾಯಕನೂ ಚಿತೋಡದ ರಾಜನಾಗಿದ್ದನು. ರತ್ನಶೇಖರಿಯಲ್ಲಿ ರಾಜನಿಂದ ಕಲಿಂಗರಾಜನನ್ನು ಗೆಲ್ಲುವಿಕೆಯ ವಿಷಯ ಬಂದಿದೆ ; ಪದ್ಮಾವತದಲ್ಲಿ ಕಲಿಂಗದಿಂದ ಜೋಗಿಯು ಹಡಗದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯಾಣ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ಎರಡೂ ಕಥಾನಕಗಳ ರೂಪಕ ಹಾಗೂ ರಹಸ್ಯಾತ್ಮಕ ಭಾಗಗಳು ಬಹಳಷ್ಟು ಹೋಲುತ್ತವೆ. ಪದ್ಮಾವತದ ರಚನಾ ಕಾಲವು ಶೇರಶಾಹ ಸುಲ್ತಾನನ ಸಮಯದ್ದಾದುದರಿಂದ ರಯಣಸೇಹರೀಕಹಾ ಗ್ರಂಥದ ತರುವಾಯದ್ದೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ ; ಯಾಕೆಂದರೆ ಶೇರಶಹಾನ ರಾಜ್ಯ ಕಾಲವು ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೫೪೦ ರಲ್ಲಿ ಪ್ರಾರಂಭವಾಗಿತ್ತು.

ಜಂಬೂಸ್ವಾಮಿ ಚರಿತ್ರವು ಮೇಲೆ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದ ಎಲ್ಲ ಪ್ರಾಕೃತ ಚರಿತ್ರೆಗಳಿಗಿಂತಲೂ ವಿಶೇಷತೆಯುಳ್ಳದ್ದಾಗಿದೆ ; ಯಾಕೆಂದರೆ ಇದರ ರಚನೆಯು ಅರ್ಧಮಾಗಧೀ ಪ್ರಾಕೃತ ಗದ್ಯದಲ್ಲಾಗಿದೆ ; ಅದು ಆಗಮದ ಶೈಲಿಯಾಗಿದೆ. ಇಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ, ವರ್ಣನೆಗಳನ್ನು ಸಂಕ್ಷೇಪಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಇದರಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ 'ಜಾವ' 'ಜಹಾ' ಮೊದಲಾದವುಗಳ ಉಪಯೋಗ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಇದರ ಮೇಲೆ ಈ ರಚನೆಯು ವಲಭೀ ವಾಚನಾ ಕಾಲದ (೫ ನೆಯ ಶತಮಾನ) ಸಮೀಪದ್ದೆಂದು, ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತದೆ. ಇದರ ಸಂಪಾದಕನು ಕೂಡ ತನ್ನ 'ಪ್ರವೇಶದ್ವಾರ' ದಲ್ಲಿಯೂ ಇದನ್ನೇ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿದ್ದಾನೆ. (ಪ್ರಕಾಶನ : ಭಾವನಗರ, ವಿ. ೨೦೦೪) ; ಆದರೆ ಗ್ರಂಥದ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿರುವ ಒಂದು ಗಾಥೆಯು ಇದನ್ನು ವಿಜಯದಯಾ ಸೂರೀಶ್ವರನ ಆದೇಶದಿಂದ ಜಿನವಿಜಯನು ಬರೆದಿದ್ದಾನೆಂದು ಹೇಳಿದೆ. ಆದರಿಂದ ಇದರ ರಚನಾ ಕಾಲವು ವಿ.ಸಂ. ೧೭೭೫ ರಿಂದ ೧೮೦೯

ರ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಎಂದು ಅನುಮಾನ ಮಾಡಬಹುದು ; ಯತಿಯರ ತಪಾಗಚ್ಛದ ಪಟ್ಟಾವಲಿಗೆ ಅನುಸರಿಸಿ ೬ಳ ನೆಯ ಗುರುವಾದ ವಿಜಯದಯಾನಸೂರಿಯ ಕಾಲವು ಅದೇ ಆಗಿದೆ. ಆದರೆ ಈ ಉಲ್ಲೇಖವು ಗ್ರಂಥ ರಚನಾ ಕಾಲದ್ದಾಗಿರದೆ ಗ್ರಂಥದ ಪ್ರತಿಲಿಪಿಯ ಕಾಲದ್ದೂ ಆಗಿರುವ ಸಂಭವವಿದೆ. ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗ್ರಂಥದ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರಶಸ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಶ್ರುತ ಬೇರೆಯಾಗಿ ಅದನ್ನು ಬರೆದುದರ ಕಾಲವೆಂದು ಸಂ೧೬೧೪ ಎಂದು ನಿರ್ದಿಷ್ಟಗೊಳಿಸಿದೆ. ಒಂದು ವೇಳೆ ಮುಂದೆ ಸಂಶೋಧನೆಯಿಂದಲೂ ಬೇರೆ ಪ್ರಾಚೀನ ಪ್ರತಿಗಳ ಆಧಾರದಿಂದಲೂ ಇದೇ ಗ್ರಂಥದ ರಚನಾಕಾಲವೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾದಲ್ಲಿ ಹದಿನೇಳನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಇದರ ಲೇಖಕನು ಆಗಮ ಶೈಲಿಯಲ್ಲಿ ಗ್ರಂಥ ರಚಿಸಿ, ಒಂದು ಅಸಾಧಾರಣ ಕಾರ್ಯವ ಮಾಡಿದನೆಂದಾಗುತ್ತದೆ.

ಕಥಾನಾಯಕನಾದ ಜಂಬೂಸ್ವಾಮಿಯು ಮಹಾವೀರ ತೀರ್ಥಂಕರರ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಶಿಷ್ಯನಾಗಿದ್ದನು. ಅಲ್ಲದೆ ಅವರ ನಿರ್ವಾಣದ ತರುವಾಯ ೬೪ ವರ್ಷಗಳವರೆಗೆ ಜೀವಿಸಿದ್ದನು. ಜೈನ ಆಗಮಗಳ ಪರಂಪರೆಯಲ್ಲಿ ಅವನಿಗೊಂದು ಮಹತ್ವದ ಸ್ಥಾನವಿದೆ. ಉಪಲಬ್ಧವಾಗಿರುವ ದ್ವಾದಶಾಂಗದ ಬಹುಭಾಗವು ಸುಧರ್ಮನು ಸ್ವಾಮಿಯಿಂದಲೇ ಉಪದೇಶಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಈ ಕೃತಿಯ ರಚನೆಗನುಸರಿಸಿ ಜಂಬೂಸ್ವಾಮಿಯ ಜನ್ಮವು ರಾಜಗೃಹದಲ್ಲಾಯಿತು. ಆತನ ವೈರಾಗ್ಯ ವೃತ್ತಿಯನ್ನು ತಡೆಯಲಿಕ್ಕೆಂದು ಅವನಿಗೆ ಎಂಟು ಕನ್ಯೆಯರೊಡನೆ ಮದುವೆಗಳನ್ನು ಮಾಡಲಾಯಿತು ; ಆದರೂ ಅವನ ಧಾರ್ಮಿಕ ಪ್ರವೃತ್ತಿಗೆ ತಡೆಯುಂಟಾಗಲಿಲ್ಲ. ಅದು ಬೆಳೆಯುತ್ತಲೇ ಹೋಯಿತು. ಅವನು ತನ್ನ ಎಲ್ಲ ಪತ್ನಿಯರನ್ನೂ ಸಂಬೋಧಿಸಿ, ಅವರ ಸಮಸ್ತ ತರ್ಕಹಾಗೂ ಯುಕ್ತಿಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಖಂಡನ ಮಾಡಿ ದೀಕ್ಷೆಯನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದನು. ಪ್ರಭಾವ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ಮಹಾಚೋರನು ಕಳವು ಮಾಡಲಿಕ್ಕೆಂದು ಇವರ ಮನೆಯನ್ನು ಹೊಕ್ಕಿದ್ದನು. ಅವನೂ ಕೂಡ ಇವರ ಉಪದೇಶವನ್ನು ಕೇಳಿ, ಸಂಸಾರದಿಂದ ವಿರಕ್ತಗೊಂಡು, ಸದ್ದಿಲ್ಲದೆ ದೀಕ್ಷೆಯನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡನು.

ಇನ್ನೊಂದು ಜಂಬೂಚರಿಯಂ ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರೀ ಪ್ರಾಕೃತದಲ್ಲಿದೆ. ಅದು ಇನ್ನೂ ವರೆಗೆ ಪ್ರಕಾಶಿತವಾಗಿಲ್ಲ. ಇದರ ಕರ್ತೃವು ನಾಇಲ ಗಚ್ಛದ ಗುಣಪಾಲನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಈತನು ಜೈನ ಗ್ರಂಥಾವಲಿಯಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖಗೊಂಡ ಋಷಿದತ್ತಾ ಚರಿತ್ರದ ಕರ್ತೃವೇ ಆಗಿರಬೇಕು. ಈ ಗ್ರಂಥದ ರಚನಾ ಕಾಲವು ವಿಸಂ ೧೨೬೪ ಎಂದು ಅಂಕಿತಗೊಂಡಿದೆ. ಈ ಜಂಬೂಚರಿತ್ರವು ಹದಿನಾರು ಉದ್ದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಪೂರ್ಣಗೊಂಡಿದೆ. ಮುಖ್ಯ ಕಥೆಯು ಉಪಕಥೆಗಳೂ ಸಹ ಮೊದಲಿನ ಜಂಬೂಸ್ವಾಮಿ ಚರಿತದಲ್ಲಿ ಇದ್ದಂತೆಯೇ ಇವೆ. ಆದರೆ ಬುದ್ಧಿಪೂರ್ವಕವಾಗಿ

ಸಂಗ್ರಹಿಸಿದಂತಿವೆ. ಪದ್ಮಸುಂದರ ಕೃತ ಜಂಬೂ ಚರಿತ್ರೆ ಈ ಬಗೆಯ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸಂ ೧೬೩೨ ರಲ್ಲಿ ರಚಿಸಿದ್ದು ದೊರಕಿದೆ.

ಗುಣಚಂದ್ರ ಸೂರಿಯು ರಚಿಸಿದ ನರವಿಕ್ಕಮಚರಿಯು ನಿಜವಾಗಿಯೂ ಅವನದೇ ಆದ 'ಮಹಾವೀರ ಚರಿಯಂ'ದಲ್ಲಿ ಉದ್ಧೃತಗೊಂಡುದಾಗಿದೆ. ಅದನ್ನೇ ಪೃಥಕ್ ರೂಪದಿಂದ ಸಂಸ್ಕೃತ ಛಾಯೆ ಸಹಿತ ಪ್ರಕಟಿಸಲಾಗಿದೆ. (ಸಿಂಘಿ ಜೈನ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ ೨೦, ವಿ ಸಂ ೨೦೦೮) ಪದ್ಮನಗರದ ಜಿತಶತ್ರು ರಾಜನ ಪುತ್ರನಾದ ನರಸಿಂಹನಿಗೆ ಉಪದೇಶ ನೀಡುತ್ತ ಪ್ರೊಟ್ಟಿಲಸ್ಥ ಮುನಿ ಮಹಾಸಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಧರ್ಮೋಪದೇಶದಿಂದ ಮುಕ್ತಿಯಾಗಿ ದೀಕ್ಷೆಯನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ ರಾಜಾ ನರಸಿಂಹ ಮತ್ತು ಅವನ ಪುತ್ರನಾದ ನರವಾಹನ ನರವಿಕ್ರಮನ ಚರಿತ್ರವನ್ನೂ ಇದರಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಕಥೆಯು ಗದ್ಯ ಮತ್ತು ಪದ್ಯಗಳೆರಡೂ ಭಾಗಗಳು ರಚನೆಯ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಪ್ರೌಢವಾದ ಕಾವ್ಯಗುಣದಿಂದ ಕೂಡಿದವು ಆಗಿವೆ.

ಇವಲ್ಲದೆ ಇನ್ನೂ ಅನೇಕ ಪ್ರಾಕೃತ ಗ್ರಂಥಗಳು ಉಪಲಬ್ಧವಿವೆ. ಅವು ಇನ್ನೂ ವರೆಗೆ ಪ್ರಕಟವಾಗಿಲ್ಲ. ಅಂಥವುಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲವುಗಳ ಹೆಸರುಗಳು ಹೀಗಿವೆ :- ವಿಜಯಸಿಂಹ ಕೃತ ಭುವನಸುಂದರೀ (೧೦ ನೆಯ ಶತಮಾನ), ವರ್ಧಮಾನ ಕೃತ ಮನೋರಮಾ ಚರಿಯಂ (೧೧ ನೆಯ ಶತಮಾನ), ಋಷಿದತ್ತಾ ಚರಿತ (೧೩ ನೆಯ ಶತಮಾನ), ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನ ಚರಿತ, ಮಲಯ ಸುಂದರೀ ಕಥಾ, ನರ್ಮದಾ ಸುಂದರೀ ಕಥಾ, ಧನ್ಯಸುಂದರೀ ಕಥಾ ಮತ್ತು ನರದೇವ ಕಥಾ (ಜೈನ ಗ್ರಂಥಾವಲಿಯನ್ನು ನೋಡಿರಿ).

ಪ್ರಾಕೃತ ಕಥಾಕೋಶ :-

ಧರ್ಮೋಪದೇಶಕ್ಕಾಗಿ ಚಿಕ್ಕ ಕಥೆಗಳನ್ನು ಹೇಳುವ ಪರಿಪಾಠವು ಶ್ರಮಣ ಪರಂಪರೆಯಲ್ಲಿ ತೀರ ಪ್ರಾಚೀನ ಕಾಲದಿಂದಲೂ ಪ್ರಚಲಿತವಿದೆ. ದ್ವಾದಶಾಂಗ ಆಗಮದ ಣಾಯಧಮ್ಮಕಹಾಓದಲ್ಲಿ ಇದರ ಒಂದು ರೂಪವು ಕಂಡು ಬರುತ್ತದೆ. ಅದರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಗಾಹೆಯೊಳಗೆ ಒಂದು ಉಪದೇಶಾತ್ಮಕ ಮಾತನ್ನು ಹೇಳಿದೆ. ಅದಕ್ಕೆ ದೃಷ್ಟಾಂತವಾಗಿ ಆ ಧರ್ಮನಿಯಮವನ್ನು ತನ್ನ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಆಚರಿಸಿ ತೋರಿಸಿದ ಒಬ್ಬ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಜೀವನ ವೃತ್ತಾಂತವನ್ನು ಗದ್ಯದಲ್ಲಿ ವಿಸ್ತಾರ ಪೂರ್ವಕ ವರ್ಣಿಸಿದ್ದುಂಟು. ಇದೇ ಪ್ರಣಾಲಿಯಲ್ಲಿ ನಾವು ಪಾಳಿಯ ಜಾತಕ ಕಥೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಕಾಣುತ್ತೇವೆ. ಸಂಸ್ಕೃತದ ಹಿತೋಪದೇಶ, ಪಯೋಪದೇಶ, ಪಂಚತಂತ್ರಾದಿ ಚಿಕ್ಕ ಕಥಾತ್ಮಕ ಗ್ರಂಥಗಳ ಶೈಲಿಯ ಪ್ರಣಾಲಿಯೂ ಸಹ ಇದೇ ಆಗಿದೆ.

ಆಗ ಏ ಗಳ ತರು ವಾಯ ಈ ಶೈಲಿಯು ಸ್ವತಂತ್ರ ಪ್ರಾಕೃತ ರಚನೆಯು ಧರ್ಮದಾಸ ಗಣಿಕೃತ ಉಪ ದೇಶ ಮಾಲಾ ಪ್ರಕರಣವೆಂಬ ದಾಗಿದೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ೫೪೪ ಗಾಹಾ ಗಳಿ ಇವೆ. ಈ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ವಿನಯ, ಶೀಲ, ವ್ರತ, ಸಂಯಮ, ದಯಾ, ಜ್ಞಾನ, ಧ್ಯಾನಾದಿ ವಿಷಯಗಳಿಗೆ ದೃಷ್ಟಾಂತವೆಂದು ನೂರಾರು ಸ್ತ್ರೀ – ಪುರುಷ ಉದಾಹರಣೆಗಳನ್ನು ಕೊಡಲಾಗಿದೆ. ಇಂಥವರ ಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು ವಿಸ್ತಾರ ಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಇಂಥ ಟೀಕಾ ಗ್ರಂಥಗಳು ೧೦ ನೇಯ ಶತಮಾನದಿಂದ ೧೮ ನೇಯ ಶತಮಾನದ ವರೆಗೆ ಹಲವಾರು ಹುಟ್ಟಿವೆ. ಇವು ಜೈನ ಲಘು ಕಥೆಯ ಭಂಡಾರವಾಗಿದೆ. ಕೆಲವು ಟೀಕಾಕಾರರ ಹೆಸರುಗಳು ಹೀಗಿವೆ :– ಜಯಸಿಂಹ ಮತ್ತು ಸಿದ್ಧರ್ಷಿ (೧೦ ನೇಯ ಶತಮಾನ) ಜಿನಭದ್ರ ಮತ್ತು ರತ್ನಪ್ರಭ (೧೨ ನೇಯ ಶತಮಾನ) ಉದಯಪ್ರಭ (೧೩ ನೇಯ ಶತಮಾನ) ಅಭಯಪ್ರಭ (೧೫ ನೇಯ ಶತಮಾನ), ಜಯಶೇಖರ, ರಾಮವಿಜಯ, ಸರ್ವಾನಂದ, ಧರ್ಮನಂದನ ಮೊದಲಾದವರು. ಮೂಲ ಗಾಹಾಗಳ ರಚನಾ ಕಾಲವು ನಿಶ್ಚಿತವಾಗಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಮುನಿ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಇವುಗಳು ಬಹಳ ಆದರವಿದೆ. ಪ್ರಚಾರವೂ ಇದೆ. ಇವುಗಳ ಕರ್ತೃವು ಮಹಾವೀರ ತೀರ್ಥಂಕರರ ಸಮಕಾಲೀನರೆಂದು ಅವರು ನಂಬುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಗಾಹಾಗಳ ಭಾಷೆಯನ್ನು ಅವಲೋಕಿಸಿದರೆ ಅವು ೫ – ೬ ನೇಯ ಶತಮಾನಕ್ಕಿಂತ ಮೊದಲಿನವೆಂದು ಕಂಡು ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಮೂಲ ಕರ್ತೃವು ಹಾಗೂ ಅವುಗಳ ಟೀಕಾಕಾರರಿಗೆ ಬೌದ್ಧ ಧಮ್ಮಪದ ಮತ್ತು ಅದರ ಬುದ್ಧಘೋಷ ಕೃತ ಟೀಕೆಗಳು ಆದರ್ಶವೆಂದು ಇದ್ದುದ್ದು ಕಂಡು ಬರುತ್ತದೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಕ್ರಮವಾಗಿ ೪೨೫ ಗಾಹಾಗಳು ಮತ್ತು ೩೧೦ ಕಥಾನಕಗಳು ಇವೆ.

ಇದೇ ಶೈಲಿಯಲ್ಲಿ ೮ ನೇಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಹರಿಭದ್ರನು ತನ್ನ ಉಪದೇಶಪದವನ್ನು ರಚಿಸಿದನು. ಇದರಲ್ಲಿ ೧೦೪೦ ಗಾಹಾಗಳು ಇವೆ. ಇದರ ಮೇಲೆ ಮುನಿಚಂದ್ರ ಸೂರಿಯ ಸುಖಬೋಧಿನೀ ಟೀಕೆಯು (೧೨ ನೇಯ ಶತಮಾನ) ವರ್ಧಮಾನಕೃತ ವೃತ್ತಿಯೂ (೧೩ ನೇಯ ಶತಮಾನ) ಇದ್ದುದು ಕಂಡು ಬರುತ್ತದೆ.

ಕೃಷ್ಣಮುನಿಯ ಶಿಷ್ಯನಾದ ಜಯಸಿಂಹನು ವಿಸಂ. ೯೧೫ ರಲ್ಲಿ ಧರ್ಮದಾಸನ ಕೃತಿಯನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ೯೮ ಗಾಹಾಗಳನ್ನು ಬರೆದನು. ಅವುಗಳ ಮೇಲೆ ಸ್ವತಃ ವಿವರಣವನ್ನೂ ಸಹ ಬರೆದನು. ಇವನ ಈ ಪೂರ್ಣಕೃತಿಯು ಧರ್ಮೋಪದೇಶಮಾಲಾ – ವಿವರಣ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಪ್ರಕಟವಾಗಿದೆ. (ಮುದ್ರಿತ ೧೯೪೯). ಇದರಲ್ಲಿ ೧೫೬ ಕಥೆಗಳ ಸಮಾವೇಶಗೊಂಡಿವೆ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಶೀಲ, ದಾನ, ಮೊದಲಾದ ಸದ್ಗುಣಗಳ ಮಹಾತ್ಮೆಯು ಹಾಗೂ ರಾಗ – ದ್ವೇಷಾದಿ ದುರ್ಭಾವಗಳೇ ಮೊದಲುಗೊಂಡು ಕಳ್ಳತನ, ಜೂಜು,

ಮ‌ಧ್ಯಪಾನ ಗಳಲ್ಲಿ ತನ್ಮರು ಆದ ಎಲ್ಲ ತರಗತಿಯ ವ್ಯಕ್ತಿಚಿತ್ರಗಳೂ ಇವೆ. ಇವು ಗಳಿದು ಸಮಾಜದ ಚಿತ್ರಣವು ನಮ್ಮ ಎದುರಿಗೆ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಮೂಡಿ ನಿಲ್ಲುತ್ತದೆ. ಪ್ರಾಕೃತಿಕ, ಭಾವಾತ್ಮಕ ಮತ್ತು ರಸಾತ್ಮಕ ವರ್ಣನೆಗಳೂ ಸುಂದರವಾಗಿವೆ. ಸಾಹಿತ್ಯ ಗುಣದಿಂದ ಕೂಡಿದುವಾಗಿವೆ.

ಜಯಸಿಂಹ ಸೂರಿಯ ಶಿಷ್ಯನಾದ ಜಯಕೀರ್ತಿಯು ಷಾರಿಸಿದ ಶೀಲೋಪದೇಶ – ಮಾಲಾ ಎಂಬುದೂ ಇದೇ ಮಾದರಿಯ ೧೧೬ ಗಾಹೆಗಳ ರಚನೆಯಾಗಿದೆ. ಇದರ ಮೇಲೆ ಸೋಮತಿಲಕ ಕೃತಿ ಟೀಕೆಯು (೧೪ ನೆಯ ಶತಮಾನ) ಇದೆ. ಜಿನೇಶ್ವರ ಸೂರಿಯು ರಚಿಸಿದ ಕಥಾಕೋಷ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ (ವಿಸಂ. ೧೧೦೮) ೩೦ ಗಾಹೆಗಳ ಆಧಾರದಿಂದ ಸುಮಾರು ೪೦ ಕಥೆಗಳನ್ನ ಹೇಳಿದೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ಸುಲಭ ಭಾಷೆಯಿಂದ ಜಿನಪೂಜೆ ಸುಪಾತ್ರದಾನ ಮೊದಲಾದವುಗಳ ಸುಫಲಗಳನ್ನ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಅದರ ಜೊತೆಗೇನೇ ರಾಜನೀತಿ, ಸಾಮಾಜಿಕ ರೀತಿ ಮೊದಲಾದವುಗಳ ಚಿತ್ರಣವೂ ಬಂದಿದೆ. ಜಿನೇಶ್ವರ ಕೃತ ೬೦ ಗಾಹೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಉಪದೇಶ ರತ್ನ ಕೋಷ ಮತ್ತು ಅದರ ಮೇಲೆ ೨೫೦೦ ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಬರೆದ ವೃತ್ತಿ (ದೇವಭದ್ರನು) ಸಹ ದೊರೆಯುತ್ತವೆ. ದೇವೇಂದ್ರಗಣಿಕೃತ ಆಖ್ಯಾನ ಮಣಿಕೋಷ (೧೧ ನೆಯ ಶತಮಾನ) ಮಲಧಾರಿ ಹೇಮಚಂದ್ರಕೃತ ಭವಭಾವನಾ ಮತ್ತು ಉಪದೇಶ ಮಾಲಾ ಪ್ರಕರಣ (೧೨ ನೆಯ ಶತಮಾನ) ಇವು ಸಹ ಇದೇ ಪ್ರಕಾರದ ಲಘು ಕಥೆಗಳ ಸಂಗ್ರಹಗಳಾಗಿವೆ. ಸೋಮಪ್ರಭ ಕೃತ ಕುಮಾರಪಾಲ – ಪ್ರತಿಬೋಧದಲ್ಲಿ (ವಿಸಂ. ೧೨೪೧) ಪ್ರಾಕೃತ ವಲ್ಲದೆ ಕೆಲವು ಆಖ್ಯಾನಗಳು ಸಂಸ್ಕೃತ ಮತ್ತು ಅಪಭ್ರಂಶದಲ್ಲಿಯೂ ರಚಿತವಾಗಿವೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ಒಟ್ಟು ಐದು ಪ್ರಸ್ತಾವಗಳಿವೆ. ಅವುಗಳ ಮುಖಾಂತರ – ಗ್ರಂಥಕಾರನು ಹೇಳುವಂತೆ – ಆಚಾರ್ಯ ಹೇಮಚಂದ್ರನು ರಾಜಾ ಕುಮಾರಪಾಲನನ್ನ ಜೈನಧರ್ಮಾವಲಂಬಿಯನ್ನಾಗಿ ಮಾಡುವನು. ಐದೂ ಪ್ರಸ್ತಾವಗಳಲ್ಲಿ ಕೂಡಿ ಒಟ್ಟು ೫೪ ಕಥಾನಕಗಳು ಇವೆ. ಇವು ಬಹಳ ಸುಂದರವಾಗಿ ಸಾಹಿತ್ಯಿಕ ಗುಣದಿಂದ ಕೂಡಿದುವಾಗಿವೆ. ಮಾನತುಂಗ ಸೂರಿ ಕೃತ ಜಯಂತೀ – ಪ್ರಕರಣದ ರಚನೆಯು ಭಗವತೀ ಸೂತ್ರದ ೧೨ ನೆಯ ಶತಕದ ಎರಡನೆಯ ಉದ್ದೇಶದ ಆಧಾರದಿಂದ ಆಗಿದೆ. ಅದಕ್ಕನುಸರಿಸಿ ಶ್ರಮಣೋಪಾಸಿಕೆಯಾದ ಜಯಂತಿಯು ಕೌಶಾಂಬಿಯ ರಾಜನಾದ ಶತಾನೀಕನ ತಂಗಿಯಾಗಿದ್ದಳು. ಅವಳು ತೀರ್ಥಂಕರ ಮಹಾವೀರನಿಗೆ ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಅನೇಕ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳನ್ನ ಕೇಳಿದ್ದಳು. ಇದನ್ನ ಆಧರಿಸಿ ಇದರ ಕರ್ತೃವು ೨೮ ಗಾಹೆಗಳನ್ನ ರಚಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಅವನ ಶಿಷ್ಯನಾದ ಮಲಯಪ್ರಭ ಸೂರಿಯು ವಿಸಂ. ೧೨೬೦ ರ ಸುಮಾರಿನಲ್ಲಿ ಅದರ ಮೇಲೆ ವೃತ್ತಿಯನ್ನ ಬರೆದಿದ್ದಾನೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಕಥೆಗಳಿವೆ. ಉಜ್ಜಯಿನಿಯ ರಾಜನಾದ ಪ್ರದ್ಯೋತನ ಚೇಟಕ ರಾಜನ ಪುತ್ರಿಯೂ ಶತಾನೀಕನ ಪತ್ನಿಯೂ ಆದ ಮೃಗಾವತಿಯಲ್ಲಿ

ಆಸಕ್ತನಾಗಿದ್ದನು. ಆಗ ತೀರ್ಥಂಕರ ಮಹಾವೀರನು ಅವನಿಗೆ ಪರಸ್ತ್ರೀ ತ್ಯಾಗದ ಉಪದೇಶವಿತ್ತನು. ಉಳಿದ ಕಥೆಗಳು ಶೀಲ, ಸುಪಾತ್ರದಾನ ಮತ್ತು ತಪ ಮೊದಲಾದ ಗುಣಗಳ ಫಲಗಳನ್ನು ತೋರಿಸುವಂಥವು ಆಗಿವೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಋಷಭದೇವ, ಭರತ ಮತ್ತು ಬಾಹುಬಲಿಯ ವೃತ್ತಾಂತವು ಕೂಡ ಬಂದಿದೆ.

ಗುಣಚಂದ್ರ ಕೃತ ಕಥಾರತ್ನಕೋಶದಲ್ಲಿ (೧೨ ನೆಯ ಶತಮಾನ) ಐವತ್ತು ಕಥೆಗಳಿವೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲವೆಡೆಯಲ್ಲಿ ಅಪಭ್ರಂಶ ಭಾಷೆಯ ಉಪಯೋಗವೂ ಇದೆ. ಇನ್ನುಳಿದ ಕಥಾಕೋಶಗಳಲ್ಲಿ ಚಂದ್ರಪ್ರಭ ಮಹತ್ತರ ಕೃತ ವಿಜಯಚಂದ್ರ ಕೇವಲೀ (೧೧ ನೆಯ ಶತಮಾನ), ಜಿನಚಂದ್ರಸೂರಿ ಕೃತ ಸಂವೇಗ-ರಂಗಶಾಲಾ ಮತ್ತು ಆಸಡಕೃತ ವಿವೇಕ-ಮಂಜರೀ ಹಾಗೂ ಉಪದೇಶ-ಕಂದಲೀ (೧೨ ನೆಯ ಶತಮಾನ), ಮುನಿಸುಂದರ ಕೃತ ಉಪದೇಶ ರತ್ನಾಕರ (೧೫ ನೆಯ ಶತಮಾನ), ಸೋಮಚಂದ್ರ ಕೃತ ಕಥಾಮಹೋದಧಿ ಮತ್ತು ಶುಭವರ್ಧನಗಣಿ ಕೃತ ವರ್ಧಮಾನ-ದೇಶನಾ ಹಾಗೂ ದಶಶ್ರಾವಕ ಚರಿತ್ರ (೧೫ ನೆಯ ಶತಮಾನ) ಇವು ಉಲ್ಲೇಖನೀಯವಾಗಿವೆ. ಇವಲ್ಲದೆ ಬಿಡಿಬಿಡಿಯಾದ ಅನೇಕ ಚಿಕ್ಕ ಕಥೆಗಳಿವೆ. ಅಂಥವುಗಳಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷ ವ್ರತಗಳನ್ನು ಆಚರಿಸಿ ವಿಶಿಷ್ಟ ಫಲವನ್ನು ಹೊಂದಿದ ಸ್ತ್ರೀ-ಪುರುಷರ ಚರಿತ್ರೆಗಳನ್ನು ವರ್ಣಿಸಲಾಗಿದೆ ; ಇವುಗಳಿಗೆ ಉದಾಹರಣೆಗಳೆಂದು ಅಂಜನಾ ಸುಂದರೀ ಕಥಾ, ಶೀಲವತೀ, ಸರ್ವಾಂಗಸುಂದರೀ ಮೊದಲಾದ ಕಥೆಗಳನ್ನು ಎತ್ತಿ ಹೇಳಬಹುದಾಗಿದೆ. ಈ ಪ್ರಕಾರದ ಕಿರುತ್ತಿಯ ೨೦ - ೨೫ ಪ್ರಾಕೃತಕಥೆಗಳ ಉಲ್ಲೇಖವು ಜೈನ-ಗ್ರಂಥಾವಲಿಯಲ್ಲಿ ಬರುತ್ತವೆ.

ಅಪಭ್ರಂಶ ಭಾಷೆಯ ವಿಕಾಸ :-

ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಆರ್ಯ ಭಾಷೆಗಳ ವಿಕಾಸವನ್ನು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಮೂರು ಘಟ್ಟಗಳಲ್ಲಿ ವಿಂಗಡಿಸಿ ವಿವೇಚಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಮೊದಲನೆಯ ಹಂತದ ಭಾಷೆಯ ಸ್ವರೂಪವು ವೇದಗಳು, ಬ್ರಾಹ್ಮಣಗಳು, ಉಪನಿಷದ್‌ಗಳು ಮತ್ತು ರಾಮಾಯಣ, ಮಹಾಭಾರತ ಮೊದಲಾದ ಪುರಾಣ ಹಾಗೂ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಭಾಷಾ ವಿಕಾಸದ ಪ್ರಾಚೀನ ಯುಗವೆಂದು ಮನ್ನಿಸಲಾಗಿದೆ. ಕ್ರಿ.ಪೂ. ಆರನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಮಹಾವೀರ ಮತ್ತು ಬುದ್ಧ ಇವರು ತಮ್ಮ ಉಪದೇಶಕ್ಕೆ ಯಾವ ಭಾಷೆಯನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಿದರೋ ಅದು ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವ ಭಾರತದ ಲೋಕಭಾಷೆಯಾಗಿತ್ತು. ಆ ಭಾಷೆಯ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಪಾಲಿ ತ್ರಿಪಿಟಕಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಅರ್ಧಮಾಗಧಿ ಜೈನಾಗಮಗಳಲ್ಲಿಯೂ ನಾವು ಕಾಣುತ್ತೇವೆ. ಆ ಮೇಲಿನ ಶೌರಸೇನೀ ಮತ್ತು ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರೀ ರಚನೆಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವ ಭಾಷೆಯು ವೃದ್ಧಿಯಾಗಿದ ಎರಡನೆಯ

ಹಳುವಾಗಿದೆ. ಇದರ ವಿಕಾಸ ಕಾಲವು ಕ್ರಿ.ಶ. ಎರಡನೆಯ ಶತಮಾನದಿಂದ ಐದನೆಯ ಶತಮಾನದ ವರೆಗೆ ಇದ್ದುದ ಕಂಡು ಬರುತ್ತದೆ. ಅದರ ನಂತರ ಮಧ್ಯಯುಗದ ಮೂರನೆಯ ಹಂತದ ಯಾವ ಭಾಷೆಯು ಕಂಡು ಬರುತ್ತದೆಯೋ ಅದಕ್ಕೆ ಅಪಭ್ರಂಶ ಎಂದು ಹೆಸರನ್ನು ಕೊಡಲಾಗಿದೆ. ಭಾಷೆಯ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಮೊಟ್ಟ ಮೊದಲು ಅಪಭ್ರಂಶದ ಉಲ್ಲೇಖವು ಪಾತಂಜಲ ಮಹಾಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ (ಕ್ರಿ.ಪೂ. ೨ ನೆಯ ಶತಮಾನ) ದೊರೆಯುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಅಲ್ಲಿ ಅದರ ಅರ್ಥವು ಯಾವ ಒಂದು ವಿಶೇಷ ಭಾಷೆಯಿಂದಾಗಿರದೆ ಶಬ್ದದ ಒಂದು ರೂಪವೆಂದಿದೆ. ಅದು ಸಂಸ್ಕೃತದಿಂದ ಅಪಭ್ರಷ್ಟ, ವಿಕೃತ ಅಥವಾ ವಿಕಸಿತವಾದ ರೂಪದ ಹೆಸರಾಗಿದೆ. ಉದಾ : ಗಾ ಎಂಬುದು ಗಾವಿ, ಗೋಣೀ, ಗೋಪೋತಲಿಕಾ ಆದಿ ದೇಶೀ ರೂಪಾಗಳಾಗಿವೆ. ಇದೇ ಅಭಿಪ್ರಾಯಕ್ಕನುಸರಿಸಿ ದಂಡಿಯು (೬ ನೆಯ ಶತಮಾನ) ತನ್ನ ಕಾವ್ಯಾದರ್ಶದಲ್ಲಿ, ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಸಂಸ್ಕೃತದಿಂದ ಭಿನ್ನವಾದ ಎಲ್ಲ ಶಬ್ದಗಳನ್ನೂ ಅಪಭ್ರಂಶವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ : ಆದರೆ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಆಭೀರ ಮೊದಲಾದ ಭಾಷೆಗಳಿಗೆ ಅಪಭ್ರಂಶವೆಂದು ಮನ್ನಿಸಲಾಗಿದೆ. ಇದರಿಂದ ದಂಡಿಯ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅರ್ಥಾತ್ ಆರನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಅಪಭ್ರಂಶ ಕಾವ್ಯ ರಚನೆಯು ಪ್ರಚಲಿತವಿತ್ತೆಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ. ಅಪಭ್ರಂಶದ ವಿಕಾಸವು ಹತ್ತನೆಯ ಶತಮಾನದ ವರೆಗೆ ನಡೆಯಿತು. ಇದರ ಜೊತೆಗೇನೇ ಆರ್ಯಭಾಷೆಯ ವಿಕಾಸದ ಎರಡನೆಯ ಹಂತವು ಸಮಾಪ್ತವಾಗಿ ಮೂರನೆಯ ಹಂತದ ಪ್ರಾರಂಭವಾಯಿತು. ಇದರ ಪ್ರಾದೇಶಿಕ ರೂಪಗಳಿಂದೇ ಹಿಂದೀ, ಮರಾಠಿ, ಗುಜರಾತೀ, ಬಂಗಾಲಿ ಮೊದಲಾದ ಆಧುನಿಕ ಭಾಷೆಗಳಾಗಿವೆ. ಈ ಪ್ರಕಾರ ಅಪಭ್ರಂಶವು ಒಂದು ಮಗ್ಗಲಿಗೆ ಪ್ರಾಚೀನ ಪ್ರಾಕೃತ ಮತ್ತು ಇನ್ನೊಂದು ಮಗ್ಗಲಿಗೆ ಆಧುನಿಕ ಭಾಷೆಗಳ ನಡುವಳಿಕೆ ಇದ್ದಂತೆ ಇದೆ. ನಿಜವಾಗಿಯೂ ಅಪಭ್ರಂಶದಿಂದಲೇ ಹಿಂದೀ ಮೊದಲಾದ ಭಾಷೆಗಳ ವಿಕಾಸವಾಯಿತು. ಈ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಈ ಭಾಷೆಯ ಸ್ವರೂಪಕ್ಕೆ ಬಹಳ ಮಹತ್ವವಿದೆ. ಪ್ರಾಕೃತಕ್ಕಿಂತ ಅಪಭ್ರಂಶ ಭಾಷೆಯ ಬೇರೆಯಾದ ಮುಖ್ಯ ಲಕ್ಷಣಗಳು ಹೀಗಿವೆ : ಅಕಾರಾಂತ ಶಬ್ದಗಳ ಕರ್ತೃ ಕಾರಕಗಳ ವಿಭಕ್ತಿಗಳು ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ ವಿಸರ್ಗ, ಪ್ರಾಕೃತದಲ್ಲಿ 'ಓ' ಕಂಡು ಬರುವಂಥ ಕಡೆಯಲ್ಲಿ ಕರ್ಮಕಾರಕದಲ್ಲಿ 'ಅಮ್' ಎಂಬ ಎರಡೂ ಭಾಷೆಗಳಲ್ಲಿ ಆಗುವಡೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಅಪಭ್ರಂಶದಲ್ಲಿ ಅದು 'ಉ' ದ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಪರಿವರ್ತಿತವಾಗಿದೆ. ಮಾದರಿಗಾಗಿ ಸಂಸ್ಕೃತದ 'ರಾಮಃ ವನಂ ಗತಃ' 'ರಾಮೋ ವಣಂ ಗಓ' ಮತ್ತು ಅಪಭ್ರಂಶದಲ್ಲಿ 'ರಾಮು ವಣು ಗಯಉ' ಎಂಬ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಕಂಡು ಬರುತ್ತದೆ. ಈ ಕಾರಣದಿಂದ ಭರತಮುನಿಯು ಈ ಭಾಷೆಗೆ 'ಉಕಾರ ಬಹುಲ್' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ. ಅಪಭ್ರಂಶದಲ್ಲಿ ಇನ್ನೊಂದು ವಿಶೇಷತೆಯೂ ಇದೆ. 'ತಣ' ಹಾಗೂ 'ಕೇರ' ಎಂಬುದು ಬಹಳಷ್ಟು ಉಪಯೋಗವಾದುದು ಕಂಡು ಬರುತ್ತದೆ. ಈಗಲೂ ಕೂಡ ಭಾಷೆಯು ಯೋಗಾತ್ಮಕವಾಗಿದೆ.

ಆದರೂ ಅಯೋಗಾತ್ಮಕತೆಯು ಕಡೆಗೆ ಇದರ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಕಾರಕ ವಿಭಕ್ತಿಗಳು ಮೂರು ನಾಲ್ಕು ಮಾತ್ರ ಉಳಿದಿವೆ ; ಮತ್ತು ಕ್ರಿಯೆಗಳ ಪ್ರಯೋಗವು ನಿಶ್ಚಿತವಾಗಿಯೇ ಆಗಿದೆ. ಅವುಗಳ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಕ್ರಿಯೆಗಳಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾದ ವಿಶೇಷಣಗಳ ಉಪಯೋಗವಾಗತೊಡಗಿತು. ವ್ಯಾಕರಣದ ಈ ವಿಶೇಷತೆಗಳ ಹೊರತಾಗಿ ಕಾವ್ಯ ರಚನೆಯಲ್ಲಿ ತೀರ ಹೊಸ ಪ್ರಣಾಲಿಗಳೂ ಹೊಸ ಹೊಸ ಛಂದಗಳ ಪ್ರಯೋಗಗಳೂ ಕಂಡು ಬರುತ್ತವೆ. ದೋಹಾ ಹಾಗೂ ಪದ್ಧಡಿಯಾ ಛಂದಗಳು ಅಪಭ್ರಂಶ ಭಾಷೆಯ ಕಾವ್ಯಕ್ಕೆ ತಮ್ಮದೇ ಆದ ವಸ್ತುಗಳಾಗಿವೆ : ಮತ್ತು ಇವುಗಳಿಂದಲೇ ಹಿಂದಿಯ ದೋಹಾ ಹಾಗೂ ಚೌಪಾಯಿಗಳ ಆವಿಷ್ಕಾರವಾಯಿತು. ಈ ಭಾಷೆಯ ಪ್ರಚಾರ ಸಾಹಿತ್ಯವು ಜೈನ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ವಿಶೇಷತೆಯನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಗೊಳಿಸಿದೆ.

ಅಪಭ್ರಂಶ ಪುರಾಣ :-

ಯಾವ ಪ್ರಕಾರ ಪ್ರಾಕೃತದಲ್ಲಿ ಪ್ರಥಮ ಪೌರಾಣಿಕ ಕಾವ್ಯದ ಪ್ರಾರಂಭವು ರಾಮಕಥೆಯಿಂದ ಆಗುತ್ತದೆಯೋ ಅದೇ ಪ್ರಕಾರ ಅಪಭ್ರಂಶವೂ ಕೂಡ ರಾಮಕಥೆಯಿಂದಲೇ ಪ್ರಾರಂಭವಾಗುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ ಬೆಳಕಿಗೆ ಬಂದ ಅಪಭ್ರಂಶ ಕಥಾ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಸ್ವಯಂಭೂಕೃತ ಪಉಮಚರಿಉ ಎಂಬುದೇ ಮೊಟ್ಟ ಮೊದಲಿನದಾಗಿದೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ವಿದ್ಯಾಧರ, ಅಯೋಧ್ಯಾ, ಸುಂದರ, ಯುದ್ಧ, ಮತ್ತು ಉತ್ತರ ಈ ಐದು ಕಾಂಡಗಳಿವೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಅಡಕವಾದ ಸಮಸ್ತ ಸಂಧಿಗಳ – ಪರಿಚ್ಛೇದಗಳ – ಸಂಖ್ಯೆಯು ೯೦ ಇದೆ. ಗ್ರಂಥದ ಆದಿಯಲ್ಲಿ ಕವಿಯು ತನಗಿಂತಲೂ ಮೊದಲು ಆಗಿಹೋದ ಭರತ, ಪಿಂಗಲ, ಭಾಮಹ ಮತ್ತು ದಂಡಿ ಇವರ ಐದು ಮಹಾಕಾವ್ಯಗಳನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಈ ರಾಮಕಥಾ ರೂಪೀ ನದಿಯು ವರ್ಧಮಾನ ತೀರ್ಥಂಕರರ ಮುಖದಿಂದ ಜನಿಸಿತು. ಗಣಧರ ದೇವನು ಅದು ಹರಿಯುತ್ತಿರುವುದನ್ನು ಕಂಡನು. ತರುವಾಯ ಅದು ಇಂದ್ರಭೂತಿ ಆಚಾರ್ಯ, ಸುಧರ್ಮ ಮತ್ತು ಕೀರ್ತಿಧರರಿಂದ ಪ್ರವಾಹಿತಗೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ರವಿಷೇಣಾಚಾರ್ಯರ ಪ್ರಸಾರದಿಂದ ಕವಿರಾಜನಿಗೆ (ಸ್ವಯಂಭೂ) ಲಭಿಸಿತು. ತನ್ನ ವೈಯಕ್ತಿಕ ಪರಿಚಯದಲ್ಲಿ ಕವಿಯು ತನ್ನ ಮಾತಾ ಪಿತೃಗಳ ಹೆಸರು ತಂದೆ ಮಾರುತದೇವ, ಅದರಂತೆಯೇ ಅಮೃತಾಂಬಾ ಮತ್ತು ಆದಿತ್ಯಾಂಬಾ ಎಂಬ ಇಬ್ಬರು ಪತ್ನಿಯರ ಉಲ್ಲೇಖ ಮಾಡಿದ್ದಾನೆ. ತಾನು ಶರೀರದಿಂದ ಕೃಶನೂ ಕುರೂಪಿಯು ಆಗಿದ್ದನೆಂದೂ ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ. ಅದರಂತೆ ಅವನ ಮೂಗು ಚಪ್ಪಟೆಯೂ ಹಲ್ಲುಗಳು ವಿರಳವೂ ಆಗಿದ್ದವೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಅವನು ತನ್ನ ಆಶ್ರಯದಾತನಾದ ಧನಂಜಯನ ಹೆಸರನ್ನೂ ಸಹ ಕಾಣಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಪ್ರಸ್ತುತ ಕೃತಿ

ಮಹಾಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಸ್ವಯಂಭೂವಿನ ಉಲ್ಲೇಖವು ಬರುವಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಚೀನ ಪ್ರತಿಯಲ್ಲಿ ’ಸ್ವಯಂಭುವು ಪದ್ಧಡಿಯ ಕರ್ತಾ ಆಪುಲೀಸಂಘೀಯ’ ಎಂಬ ಮಾತು ಕಂಡು ಬರುತ್ತದೆ. ಇದರಿಂದ ಅವನು ಯಾಪನೀಯ ಸಂಘದ ಅನುಯಾಯಿಯಾಗಿರಬೇಕೆಂದು ಕಂಡು ಬರುತ್ತದೆ. ಕವಿಯಿಂದ ಉಲ್ಲೇಖಗೊಂಡ ರವಿಷೇಣಾಚಾರ್ಯನು ತನ್ನ ಪದ್ಮಚರಿತವನ್ನು ವೀರ ನಿ. ಸಂ ೧೨೦೩ ರಲ್ಲಿ ಅರ್ಥಾತ್ ಕ್ರಿ.ಶ. ೬೭೬ ರಲ್ಲಿ ಪೂರ್ಣಗೊಳಿಸಿದನು. ಇನ್ನು ಸ್ವಯಂಭೂದೇವನ ಉಲ್ಲೇಖವನ್ನು ಕ್ರಿ.ಶ. ೯೫೯ ರಲ್ಲಿ ಪ್ರಾರಂಭಗೊಂಡ ಅಪಭ್ರಂಶ ಮಹಾಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಅದರ ಕರ್ತೃವಾದ ಪುಷ್ಪದಂತನು ಮಾಡಿದ್ದಾನೆ. ಅದರಿಂದ ಪಉಮಚರಿಉ ಕಾವ್ಯವು ಈ ಎರಡೂ ಕಾಲಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ರಚಿತವಾದದ್ದೆಂದು ನಿಶ್ಚಿತವಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಕಾಲಾವಧಿಯಲ್ಲಿ ಇನ್ನೂ ಸೀಮಿತಗೊಳಿಸುವ ಒಂದು ಆಧಾರವು ಇದೆ. ಇವನು ತನ್ನ ಪಉಮಚರಿಉದಲ್ಲಿ ರವಿಷೇಣನ ಉಲ್ಲೇಖವನ್ನು ಮಾಡಿದಂತೆಯೇ ಸಂಸ್ಕೃತ ಹರಿವಂಶ-ಪುರಾಣದ ಕರ್ತೃವಾದ ಜಿನಸೇನನ ಉಲ್ಲೇಖವನ್ನು ಮಾಡಿಲ್ಲ. ಅದರಿಂದ ಬಹುತರವಾಗಿ ಅವನು ಸಂಸ್ಕೃತ ಹರಿವಂಶದ ರಚನಾ ಕಾಲಕ್ಕಿಂತ ಅರ್ಥಾತ್ ಕ್ರಿ.ಶ. ೭೮೩ ಕ್ಕಿಂತ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಆಗಿಹೋಗಿರಬೇಕು. ಹೀಗಾಗಿ ಈ ಗ್ರಂಥದ ರಚನಾಕಾಲವು ಕ್ರಿ.ಶ. ೭೦೦ ರ ಸುಮಾರು ಎಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಸ್ವಯಂಭೂದೇವನು ಈ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ೮೨ ಇಲ್ಲವೆ ೮೩ ಸಂಧಿಗಳವರೆಗೆ ಮಾತ್ರ ರಚಿಸಿದ್ದಾನೆ; ಮತ್ತು ಅಲ್ಲಿಯೇ ಅವನು ತನ್ನ ಕೃತಿಯು ಪೂರ್ಣಗೊಂಡಿತೆಂದು ತಿಳಿದನು. ಆದರೆ ಅವನ ಸುಪುತ್ರನಾದ ತ್ರಿಭುವನ ಸ್ವಯಂಭುವು ಮುಂದೆ ಏಳೆಂಟು ಸಂಧಿಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿ, ಪದ್ಮಚರಿತದಲ್ಲಿ ವರ್ಣನಗೊಂಡ ವಿಷಯಕ್ಕನುಸಾರ ಪೂರ್ಣಗೊಳಿಸಿದನು. ಸಮಗ್ರ ಗ್ರಂಥದ ಕಥಾಭಾಗವು ಸಂಸ್ಕೃತ ಪದ್ಮಚರಿತದಂತೆಯೇ ಇದೆ. ಆದರೂ ಈ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ವರ್ಣನೆಗಳು ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಕಾವ್ಯಾತ್ಮಕವಾಗಿವೆ. ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಛಂದಸ್ಸಿನ ವೈಚಿತ್ರ್ಯ, ಅಲಂಕಾರ, ರಸ, ಭಾವನಿರೂಪಣ ಮೊದಲಾದವು ಸಂಸ್ಕೃತ ಕಾವ್ಯಶೈಲಿಯ ಉತ್ಕೃಷ್ಟ ರೀತಿಗಳಿಗನುಸರಿಸಿ ಆಗಿವೆ.

ಸ್ವಯಂಭೂವಿನ ಇನ್ನೊಂದು ಅಪಭ್ರಂಶ ಕೃತಿಯು ’ರಿಟ್ಠಣೇಮಿಚರಿಉ’ ಅಥವಾ ’ಹರಿವಂಶಪುರಾಣ’ ಎಂಬುದಾಗಿದೆ. ಇದರ ಉತ್ಥಾನಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಕವಿಯು ಭರತ, ಪಿಂಗಲ, ಭಾಮಹ ಮತ್ತು ದಂಡಿಗಳಲ್ಲದೆ ವ್ಯಾಕರಣ-ಜ್ಞಾನಕ್ಕಾಗಿ ಇಂದ್ರನನ್ನೂ, ಘನ ಘನಾಕ್ಷರಾಡಂಬರಕ್ಕಾಗಿ ಬಾಣನನ್ನೂ, ಪದ್ಧಡಿಯ ಛಂದಕ್ಕಾಗಿ ಚತುರ್ಮುಖನನ್ನೂ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿ, ಅವರ ಋಣವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಕಥೆಯ ಪರಂಪರೆಯನ್ನು ಮಹಾವೀರನ ತರುವಾಯ ಗೌತಮ, ಸುಧರ್ಮ, ವಿಷ್ಣು, ನಂದಿಮಿತ್ರ, ಅಪರಾಜಿತ, ಗೋವರ್ಧನ, ಮತ್ತು ಭದ್ರಬಾಹು ಮುನಿವರೆಗೆ ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ ರೂಪದಲ್ಲಿ ತೋರಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಅಲ್ಲದೆ ತಾನು ಪದ್ಧಡಿಯಾ ಬಂಧದಲ್ಲಿ ಮನೋಹರ ರೂಪದಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿಸಿದ್ದಾನೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ. ಇದರ ಪ್ರಾರಂಭದ ೯೯ ಸಂಧಿಗಳು ಮಾತ್ರ

ಸ್ವರಯ ಧು ೞುತ್ತಿ ವಾಗಿವೆ. ಉಳಿದತ್ತು ಆು ನ ತ್ತು ತ್ರಿನಾದು ತ್ರಿ.ಬಿ ೞುನ ಸ್ವರಯ ಧು ೞರ ಚಿಸಿದ್ದಾ ಗಿವೆ. ಈ ಕಿ ೞಸಿಯು

ನಾಲ್ಕು ಸ ಧಿಗಾ ಳಲ್ಲಿಯೇ ಫು ಷ್ಪಿಕರು ಲ್ಲಿ ಮು ನಿ ಯು ಶಃ ಕೀ ರ್ತಿ ಯು ಹೆ ಸರೂ ಸಹ ಬರು ತ್ತದೆ. ಇದ ರಿಂದ ಈ

ಗ್ರ ಥ ದಲ್ಲಿ ಸ ಶೋ ಧ ದಸಿರು ನ್ನಾ ಗಲಿ ಸಂಪ್ರ ದಸಿರು ನ್ನಾ ಗಲಿ ಇವ ನ ೂ ಮ ಾಡಬೇಕಿ ಯು ಆು ಮ ಾಸ ಲ್ಕಿ

ಅವ ಕಾಶ ತ್ತು ಇವೆ. ಜಿನ ಸೇನ ಕೃತಿ ಹರಿವ ಶ ದಲ್ಲಿ ಮು ರಿಸಿದ ಕ ಥಿಯೇ ಇದ ರಲ್ಲಿ ರಿಯೂ ಇದೆ. ಯ ಾದವ

ಕಾಂಡ ದಲ್ಲಿ ಕೃಷ್ಣನ ಜನ್ಮ, ಬಾಲ ಕ್ರೀಡೆ, ವಿವಾಹ ಮೊದಲಾದುವುಗಳ ಸ ಯುಧ ದ ದಲ್ಲಿ ಬರು ವ ವ ರ್ಣಸಿರು

ಬಹು ಕಾವ್ಯ ಮ ಯ ವಾಗಿದೆ. ಇದೇ ಪ್ರಕಾರ ಕು ರು – ಕಾಂಡ ದಲ್ಲಿ ಕೌರ ವ – ಪಾಂಡ ವರ ಜನ್ಮ, ಕು ಮ ಾರ ಕಾಲ,

ಶಿಕ್ಷಣ, ಪರಸ್ಪರ ವಿರೋಧ, ದ್ಯೂತ ಕ್ರೀಡಾ ಮ ತ್ತು ವ ನ ವಾಸ ಗಳ ವ ರ್ಣಸಿರು ವ ಸ್ತುಶ ರವಾಗಿದೆ. ಯು ದ್ಧ

ಕಾಂಡ ದಲ್ಲಿ ಬರು ವ ಕೌರವ – ಪಾಂಡ ವರ ಯು ದ್ಧ ವ ರ್ಣಸಿಯು ಚ ಳ ರೋಮ ಚಕ ವಾಗಿದೆ. ಮಹಾಭಾರ ತ

ತು ಲಸಿ ಮ ಾಡು ವಂತಿದೆ.

ಅಪ ಭ್ರ ಶ ದಲ್ಲಿ ಇನ್ನೊಂದು ಹ ರಿವ ಶ ಪು ರಾಣವು ದ ವಲ ಕ ವಿ ಕೃತ ವಾಗಿದೆ. ಇದ ರಲ್ಲಿ ೧೨೨

ಸ ಧಿಗಳಿವೆ. ಕ ವಿಯು ವಿಪ್ರ ವ ರ್ಣ ದವ ನಾಗಿದ್ದ ನು. ಇವ ನ ತ ದೆಯು ಹೆ ಸರು ಸೂರ, ತಾಯಿ ಕೇಸುಲ್ಲ ಮ ತ್ತು

ಗು ರು ವಿನ ಹೆ ಸರು ಅಂಬಸೇನ ವೆಂದಿತ್ತು. ಗ್ರ ಥ ದ ಉತ್ಥಾ ನಿಕೆ ಯ ಲ್ಲಿ ಇವ ನು ಅನೇಕ ಆಚಾರ್ಯ ಮ ತ್ತು ಅವರು

ರ ಚಿಸಿದ ಗ್ರ ಥ ಗಳನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದ್ದಾ ನೆ ಅವು ಗಳಲ್ಲಿ ಮಹಾಸೇನ ರ ಚಿತ ಸುಲೋ ಚನ ಚರಿತ, ರ ವಿಷೇಣ ಕೃತ

ಪ ದ್ಮ ಚರಿತ, ಜಿನ ಸೇನ ವಿ ರಚಿತ ಹ ರಿವ ಶ, ಜಟಿಲ ಮು ನಿ ಕೃತ ವರಾಂಗ ಚರಿತ, ಅಸ ಗನ ವೀರ ಚಿತ ಜಿನ ರ್ದ್ಷತ,

ಶ್ರಾ ವಕ ನಿಂದ ವಿಖ್ಯಾ ಪಿತ ಜಯ ದವು ಗಳು ಇವೆ. ಹ ಾಗೂ ಚ ತು ರ್ಮು ಖ ಮ ತ್ತು ದ್ರೋ ಣರ ಸುಪ ರಿಚಿತ

ಹೆ ಸರು ಗಳು ಕ ವಿಯ ಕಾಲ ನಿರ್ಣ ಯ ಕ್ಕೆ ಸಹಾಯಕ ವು ಆಗಿವೆ. ಇವ ರಲ್ಲಿ ಕಾಲ ದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಎಲ್ಲ ರಿಗೂ

ಕಿ ರಿಯು ವನು ಅಸ ಗ ಕ ವಿ ಯಾದ್ದಾ ನೆ. ಅವ ನು ತ ನ್ನ ವೀ ರ ಚರಿತ ಶಕ ಸ ವತ್ ೯೧೦ ರ ಲ್ಲಿ ಅರ್ಥಾತ್ ಕ್ರಿ ಶ .

೯೮೮ ರ ಲ್ಲಿ ರ ಚಿಸಿದ ನು. ಅದ ರಿಂದ ಇದೇ ಕಾಲ ವು ಕ ವಿಯ ಕಾಲ ದ ಪೂ ರ್ವಾ ವ ಧಿಯಾ ಗಿದೆ. ಅವ ನ

ಉತ್ತರಾವ ಧಿಯ ನ್ನು ನಿ ರ್ಣ ಯಿ ಸಲ್ಕೆ ಯಾ ವ ಆಧಾರ ವು ಲ ಭಿಸಿಲ್ಲ . ಬಹು ತೇಕ ಈ ಕೃತಿಯು ಕಾಲ ವು ೧೦

ನೆಯ ಹಾಗೂ ೧೧ನೆಯ ಶ ತಮಾನವಾಗಿರ ಬೇಕು. ಇವ ನು ತಾನು ಸ್ತುತಿಸುವ ಕ ವಿಗಳಲ್ಲಿ ಮಹಾನ್

ಶ್ವೇತಾಂಬರ ಕ ವಿಗ ೞ ಸಿದ ಹ ಾಗೂ ಅವ ನ ಸನ ತ್ಕು ಮ ಾರ ಚರಿತೆಗಳನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದ್ದೋ ದು ವಿಶೇಷ

ಎತ್ತಿ ಹೇಳ ಬೇಕಾದ ಸಂಗತಿಯಾ ಗಿದೆ ! (ಸ ಣ ಕು ಮ ಾರ ಚೇಂ ಮಿ ಇಲು ಮ ಣ ಹ ರ, ಕ ಣ ೞ ವಿದು ವ ಮು

ಸೇರು ಯು ರು) ತ ನ್ನ ಮ ಯ ವಾಗಿ ವ ರ್ಣಿ ಸು ವು ದ್ಕೆ ಕ ವಿಯು ಜಿನ ಸೇನ ಕೃತ ಹ ರಿವ ಶ ತ್ತು ರಾಸ ಮ್ನು

ಆಶ್ರ ಯಿ ಸಿದ್ದಾ ನೆ ; ಈ ಋ ಣವ ನ್ನು ಅವ ನು ಸ್ಪಷ್ಟ ವಾಗಿ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿಯೂ ಸಹ ಇದ್ದಾ ನೆ ; (ಜ ಜಿನ ಸೇಣೇಣ

ತ ರು ೧ ಕಹ ಮ ರು ಮ ಕಂಪಿ ಉದ್ದೇಶ ೦) ಸ ಧಿಗಳ ಸಂಖ್ಯೆಯು ಸ ಸ್ಕೃತ ಹರಿವ ಶ ಎರ ಡರಷ್ಟಕಿಂತ ಸ್ವಲ್ಪ ಕ ಡಿಮೆ ಯ ಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಪ್ರಮಾಣವು ಒಂದ ೇ ಮೆರೆ ಪಟ್ಟು ಇದೆ.ಹ ೇಗೆಂದರೆ ಸ ಸ್ಕೃತ ಹ ರಿವ ಶದ ಪ್ರ ಮ ಾಣವು ೧೨ ಸಾ ವಿ ರ ಶ್ಲೋಕ ದಷ್ಟಾಗಿದ್ದ ರೆ ಇದ ರಲ್ಲಿ ೧೮೦೦೦ ಸ ಖ್ಯೆ ಯ ಶ್ಲೋಕ ಗಳು ಇವೆ. ಈ ವಿಸ್ತಾರವು ವ ರ್ಣನೆಯ ವೈ ಚಿತ್ರ್ಯದಿಂದ ಉಂಟಾದ ಂತೆ ಕ ಡು ಬರು ತ್ತದೆ. ಅಪ ಭ್ರ ಶ ಕಾವ್ಯ ಪರ ಪರೆಗೆ ಅನು ಸ ರಿಸಿ, ಕಾವ್ಯ ಗು ಣಗ ಳಲ್ಲಿಯ ೂ ಕ ೂಡ ಈ ಗ್ರ ಥ ದಲ್ಲಿ ವಿ ೇಷ ತೆಯು ಇದೆ. ಛ ದಸ್ಸಿನ ವೈ ಚಿತ್ರ್ಯ ವು ಕೂಡ ಬಹ ಳಷ್ಟು ಕ ಡು ಬರು ವದ.

ಅಪ ಭ್ರ ಶ ದಲ್ಲಿ ಮ ತ್ತೆ ಅನೇಕ ಕ ವಿ ಳು ಸಹ ಹ ರಿವ ಶ ಪು ರಾಣವ ನ್ನು ರ ಚಿಸಿದ್ದ ರು . ಈ ಮೊದಲು ಹ ರಿವ ಶ ಪು ರಾಣದ ಪರಿಚ ಯ ವನ್ನು ಮ ಾಡಿಕೊಳ್ಳು ವಾಗ ಆ ಗ್ರ ಥ ದ ಕೊನೆಯ ಸಂಧಿಯ ಲ್ಲಿ ಯಶ ಃ ಕೀ ರ್ತಿ ಯೆ ದ ಅದು ಪರಿಷ್ಕರಣಗೊಂಡ ಸ ಗ ತಿಯ ನ್ನು ಹ ೇಳಿದೆಯ ಷ್ಟೆ . ಈ ಯ ಶಃ ಕೀ ರ್ತಿ ಯು ರ ಚಿಸಿದ ಒಂದು ಸ್ವತಂ ತ್ರ ಹರಿವ ಶ ಪು ರಾಣವು ವಿಸ ವತ ೧೫೦೦ ಅಥವಾ ೧೫೨೦ ರ ಲ್ಲಿ ನಿವ ರ್ಣಣವಾದ ದ್ದು ಕ ಡು ಬರು ತ್ತದೆ. ಇದು ಯೋ ಗಿನೀ ಪು ರದಲ್ಲಿ (ದಿಲ್ಲಿ) ಅಗ್ರ ವಾಲ ವ ಶ ದ ಗರ್ಗಗೋತ್ರಿ ದಿಉಡಾಸಾಹ ೂ ನ ಪ್ರೇರ ಣೆಯಿ ದ ಬರೆದದ್ದಾ ಗಿದೆ. ಈ ಗ್ರ ಥ ವು ಹ ದಿ ಮ ೂರು ಸ ಧಿಗ ಳಲ್ಲಿ ಪೂ ರ್ಣಗೊಂಡಿದೆ. ಕ ಥಾನ ಕಕ್ಕೆ ಆದಾರ ಗಳೆಂದು ಜಿನ ಸೇನ ಮ ತ್ತು ಸ್ವಯ ಂಭ ೂ ಹ ಾಗೆಯೇ ಪು ಷ್ಪದಂತ ನ ಕೃತಿ ಗಳು ಇದ್ದು ದ ಗೊತ್ತಾಗು ತ್ತದೆ, ಇನ್ನೊ ಂದು ಹ ರಿವ ಶ ರ ಚಿಸಿದ್ದು ದೊರೆತಿದೆ. ಇದು ವಿಸ ವತ ೧೫೫೩ ರ ಲ್ಲಿ ಪೂ ರ್ಣಗೊಂಡದ್ದಿದೆ. ಇದ ರಲ್ಲಿ ಳಳ ಸ ಧಿಗ ಳಲ್ಲಿ ಮೊದ ಲಿನ ಕ ಥೆಯ ನ್ನೇ ವ ರ್ಣಿಸಲ ಾಗಿದೆ.

ಯ ಾವ ಪ್ರ ಕಾರ ಪ್ರಾ ಕೃತದಲ್ಲಿ 'ಚ ಉಪ್ಪನ್ನ – ಮಹಾಪು ರುಷ ಚರಿತ್' ಹ ಾಗ ೂ ಸ ಸ್ಕೃತ ದಲ್ಲಿ ತ್ರಿಷಷ್ಟಿ ಶಲ ಾಕಾಪು ರುಷ ಚರಿತ ಗಳು ರ ಚಿತ ವಾದುವೋ ಅದೇ ಪ್ರ ಕಾರ ಅಪಭ್ರ ಶ ದಲ್ಲಿ ಮಹಾಕ ವಿ ಪುಷ್ಪದ ತನಿಂದ ' ತಿಸಟ್ಠಿ – ಮಹಾಪು ರಿಸ – ಗು ಣಾಲ ಂಕಾರು ' ಮಹಾಪು ರಾಣದ ರಚ ನೆಯ ಾಗಿದೆ. ಇದ ರ ರ ಚನಾ ಕಾಲ ವು ಶಕ ಸ ವತ್ಸರ ೮೮೧ ರ ಸಿದ್ಧಾರ್ಥ ಸ ವತ್ಸರ ದಿಂದ ಪ್ರಾರ ಭ ವಾಗಿ ೮೮೭ ಕ್ರೋಧನ ದ ಸ ವತ್ಸರ ವರೆಗೆ ಇದೆ. ಹೀಗೆ ಆರು ವರ್ಷಗಳಲ್ಲಿ ಕೃತಿಯು ಪೂ ರ್ಣಗೊಂಡಿದೆ. ಆಕಾಲ ದಲ್ಲಿ ಮಾನ್ಯ ಖೇಟದೊಳಗೆ ರಾಷ್ಟ್ರಕ ೂಟ ರಾಜನಾದ ಮ ೂರನೆಯ ಕೃಷ್ಣನು ರಾಜ್ಯ ವಾಳು ತ್ತಿದ್ದ ನು. ಅವ ನ ಮ ತ್ರಿ ಯ ಾದ ಭರತ ಪ್ರೇರ ಣೆಯಿ ದ ಕ ವಿಯು ಈ ಗ್ರ ಥ ರ ಚನೆಗೆ ಕೈಯಿಕ್ಕಿದನು. ಮಹಾ ಪು ರಾಣದ ಒಂದು ಸ ಧಿಯು ಪ್ರಾರ ಭ ದಲ್ಲಿ ಕವಿಯು ಮ ಾನ್ಯ ಖೇಟ ಪು ರವ ರಾರಾ ನಾಥನಿಂದ ಸುಟ್ಟ ವಿ ರು ವನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದ್ದಾ ನೆ. ಧನಪಾಲ ಕೃತ ;

ಪಾಇಯುಲಚ್ಛೀ – ನಾಮಮಾಲಾ ' ಎಂಬ ಗ್ರಂಥಕ್ಕೆ ಅನುಸರಿಸಿ ಧಾರಾನಗರದ ಧಾರಾದೀಶ ನಾದ ಹರ್ಷವರ್ಧನ ವಿಸಂ ೧೦೨೯ ರಲ್ಲಿ ಸುಲಿಗೆಯಾಗಿಸುಟ್ಟ ಸಂಗತಿಯು ನಿಶ್ಚಿತಗೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಈ ಪ್ರಕಾರ ಈ ದುರ್ಘಟನೆಯ ಕಾಲವು ಮಹಾಪುರಾಣವು ಸಮಾಪ್ತಿಗೊಂಡ ಮೇಲೆ ಐದಾರು ವರ್ಷಗಳ ತರುವಾಯ ಬಂದು ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತದೆ. ಅಂದು ಮೇಲೆ ಸಂಧಿಯ ಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿ ಉಕ್ತಗೊಂಡ ಸಂಸ್ಕೃತ ಶ್ಲೋಕವನ್ನ ಗ್ರಂಥ ರಚನೆಯ ತರುವಾಯ ನಿಬದ್ಧಗೊಳಿಸಬೇಕೆಂದು ಅನುಮಾನ ಮಾಡಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿಯೂ ಇನ್ನುಳಿದ ಈ ಕವಿಯು ಅನ್ಯ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಕವಿಯು ತನ್ನ ಪರಿಚಯವನ್ನೂ ಸಹ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾನೆ. ಅದಕ್ಕನುಸರಿಸಿ ಈತನ ತಂದೆಯ ಹೆಸರು ಮತ್ತು ತಾಯಿ ಹೆಸರು ಮುಗ್ಧಾದೇವಿ ಎಂದಿತ್ತು. ಅವರು ಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿ ಶೈವರಾಗಿದ್ದರು ; ಮುಂದೆ ಜೈನಧರ್ಮಾವಲಂಬಿಗಳಾದರು. ಕವಿಯು ಅಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುತ್ತ ಮಾನ್ಯಖೇಟಕ್ಕೆ ಬಂದನು. ಅಲ್ಲಿ ಭರತನ ಆಮಾತ್ಯ ಆಶ್ರಯ ಪಡೆದನು ; ಕಾವ್ಯ ರಚನೆಗೆ ಪ್ರೇರಿಸಿದನು. ಅವನು ಶರೀರದಿಂದ ಕೃಶನೂ ಕುರೂಪಿಯೂ ಆಗಿದ್ದನು. ಆದರೆ ಅವನ ಕವ್ವ – ಪಿಸಲ್ಲ (ಕಾವ್ಯ ಪಿಶಾಚಿ), ಕವಿ ಕುಲ – ತಿಲಕ, ಕಾವ್ಯರತ್ನಾಕರ, ಸರಸ್ವತೀ ನಿಲಯ ಮೊದಲಾದ ಬಿರುದಗಳು ಅವನ ಕಾವ್ಯ ಪ್ರತಿಭೆಯನ್ನ ಎತ್ತಿ ತೋರಿಸುತ್ತದೆ. ಅದರಂತೆ ಸೌಂದರ್ಯ ಮತ್ತು ಸೌಷ್ಠವಗಳನ್ನ ಕಡಾಗ ಇವು ಸಾರ್ಥಕವೆನಿಸುತ್ತವೆ. ಸಂಪೂರ್ಣ ಮಹಾಪುರಾಣವು ೧೦೨ ಸಂಧಿಗಳಲ್ಲಿ ಪೂರ್ಣಗೊಂಡಿದೆ. ಸಂಸ್ಕೃತ ಆದಿಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಬರುವ ವಿಷಯವೇ ಇದರಲ್ಲಿ ಪ್ರಾರಂಭದ ೩೭ ಸಂಧಿಗಳಲ್ಲಿ ಬಂದಿದೆ. ಅದು ಪ್ರಥಮ ತೀರ್ಥಂಕರನಾದ ಆದಿನಾಥ ಮತ್ತು ಅವನ ಪುತ್ರನಾದ ಭರತ ಚಕ್ರವರ್ತಿಯ ಚರಿತ್ರವಾಗಿದೆ. ಉಳಿದ ಸಂಧಿಗಳಲ್ಲಿ ಉತ್ತರ ಪುರಾಣದಂತೆ ಅನ್ಯ ಶಲಾಕಾಪುರುಷರ ಜೀವನ ಚರಿತ್ರೆಗಳನ್ನ ವರ್ಣಿಸಲಾಗಿದೆ. ಸಂಧಿ ೬೯ ರಿಂದ ೭೯ ರವರೆಗೆ ೧೧ ಸಂಧಿಗಳಲ್ಲಿ ರಾಮನ ಕಥೆಯು ಬಂದಿದೆ. ಅದನ್ನು ಉತ್ತರ ಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಬರುವ ರಾಮ ಕಥೆಯನ್ನ ಅನುಸರಿಸಿ ಬರೆಯಲಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ಇದರಲ್ಲಿಯೂ ಕಡೆ ರಾಮಾಯಣ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಕೃತ ಪಉಮಚರಿಉಂ ಮತ್ತು ಸಂಸ್ಕೃತ ಪದ್ಮಪುರಾಣ ಅಲ್ಲದೆ ಸ್ವಯಂಭು ಕೃತ ಪಉಮಚರಿಉಗಳ ಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿ ಕಡಾ ಬರುತ್ತವೆ. ಗೌತಮನಿಂದ ಸಂಕರಗಳನ್ನ ಎತ್ತಲಾಗಿದೆ. ಸಂಧಿ ೮೧ ರಿಂದ ೯೨ ರ ವರೆಗೆ ೧೨ ಸಂಧಿಗಳಲ್ಲಿ ಕೃಷ್ಣ ಮತ್ತು ನೇಮಿನಾಥ ಹಾಗೂ ಕೌರವ – ಪಾಂಡವರ ವೃತ್ತಾಂತವು ಸಂಸ್ಕೃತ ಹರಿವಂಶ ಪುರಾಣಕ್ಕೆ ಅನುಸರಿಸಿ ವರ್ಣಿಸಲಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ಈ ಎಲ್ಲ ವರ್ಣನೆಗಳ ಕವಿಯ ಅಸಾಧಾರಣ ಕಾವ್ಯ – ಪ್ರತಿಭೆಯಿಂದ ಬಹಳಷ್ಟು ಸುಂದರತೆ ರೋಚಕತೆ ಮತ್ತು ಮೌಲಿಕತೆ ಆಗಿವೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ಬರುವ ನಗರ ಪರ್ವತ, ನದಿ , ಋತು ಸೂರ್ಯಚಂದ್ರರ ಅಸ್ತ ಮತ್ತು ಉದಯ , ಯುದ್ಧ, ವಿವಾಹ , ಮೆರವಣಿಗೆ, ವಿಲಾಪ ,

ಶೃಂಗಾರಾದಿ ರಸಗಳ ವರ್ಣನೆಗಳಿಯ ನಾಮ ಸಂಸ್ಕೃತ ಮತ್ತು ಪ್ರಾಕೃತದ ಉತ್ಕೃಷ್ಟ ತಮ ಕಾವ್ಯಗಳಿಗಿಂತ ಕಡಿಮೆಯೆನಿಸುತ್ತಿಲ್ಲ ಕವಿಯು ಸ್ವತಃ ಒಂದು ಸಂಸ್ಕೃತ ಪದ್ಯವನ್ನು ರಚಿಸಿ, ಈ ಕೃತಿಯ ಗುಣವನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸಿದ್ದಾನೆ ಅವನು ಹೇಳುತ್ತದೆ ಹೀಗಿದೆ :-

ಅತ್ರ ಪ್ರಾಕೃತಲಕ್ಷಣಾನಿ ಸಕಲಾನೀತಿ ಸ್ಥಿತಿಶ್ಛಂದಸಾ –

ಮರ್ಥಾಲಂಕೃತಯೋ ರಸಾಶ್ಚ ವಿವಿಧಾಸ್ತತ್ತ್ವಾರ್ಥ ನಿರ್ಣೀತಯಃ ।

ಕಿಂಚಾನ್ಯದ್ಯದಿಹಾಸ್ತಿ ಜೈನಚರಿತೇ ನಾನ್ಯತ್ರ ತದ್ವಿದ್ಯತೇ

ದ್ವಾವೇತೌ ಭರತೇಶಪುಷ್ಪದಶನೌ ಸಿದ್ಧಂ ಯಯೋರೀದೃಶಮ್ ।

ಈ ಜೈನ ಚರಿತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಸಮಾವೇಶವಾಗದಿರುವ ವಸ್ತು ಬೇರೆ ಎಲ್ಲಿಯೂ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಕವಿಯು ಇದರಲ್ಲಿ ಸಾಧಿಸಲು ಹೋಗಿದ್ದಾನೆ. ಅದು ಅವನ ವಿಷಯ ಮತ್ತು ಕಾವ್ಯದ ಶೈಲಿಯನ್ನು ಗಮನಿಸಿದರೆ ಅಸಿದ್ಧವೆಂದು ಪ್ರತೀತವಾಗುತ್ತಿಲ್ಲ.

ಅಪಭ್ರಂಶದಲ್ಲಿ ತೀರ್ಥಂಕರ – ಚರಿತ :-

ಪುಷ್ಪದಂತ ಕೃತ ಮಹಾಪುರಾಣದ ತರುವಾಯ ಸಂಸ್ಕೃತಕ್ಕೆ ಸಮನಾಗಿ ಅಪಭ್ರಂಶದಲ್ಲಿಯೂ ವಿವಿಧ ತೀರ್ಥಂಕರರ ಚರಿತ್ರೆಗಳು ಕಾವ್ಯರೂಪದಲ್ಲಿ ರಚಿತಗೊಂಡವು. 'ಚಂದಪ್ಪಹ – ಚರಿಉ' ಎಂಬುದು ೧೧ ಸಂಧಿಗಳ ಕಾವ್ಯವು. ಇದನ್ನು ಹುಂಬಡ ಕುಲದ ಸಿದ್ಧಪಾಲನ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯಂತೆ ಯಶಃಕೀರ್ತಿಯು ರಚಿಸಿದನು. ಹಿಂದಿನ ಹರಿವಂಶಪುರಾಣದ ಯಶಃಕೀರ್ತಿಯನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದಿರುವುದರಿಂದ ಅವನೇ ಇವನು. ಅದರಿಂದ ಇದರ ರಚನಾ ಕಾಲವು ಅದೇ ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೫ನೆಯ ಶತಮಾನವೇ ಆಗಿದೆ. 'ಸಂತಿಣಾಹ ಚರಿಉ' ಎಂಬುದನ್ನು ಮಹಿಚಂದ್ರನು ವಿ.ಸಂ. ೧೫೮೭ ರಲ್ಲಿ ಯೋಗಿನೀಪುರದಲ್ಲಿ (ದಿಲ್ಲಿ) ಬಾಬರ ಬಾದಶಹ ರಾಜ್ಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ರಚಿಸಿದನು. ಕವಿಯು ತನ್ನ ಗುರುಪರಂಪರೆಯಲ್ಲಿ ಮಾಥುರ ಸಂಘ, ಪುಷ್ಕರ ಗಣದ ಯಶಃ ಕೀರ್ತಿ, ಮಲಯಕೀರ್ತಿ ಮತ್ತು ಗುಣಭದ್ರಸೂರಿ ಇವರ ಉಲ್ಲೇಖ ಮಾಡಿದ್ದಾನೆ.ಹಾಗೆಯೇ ಅಗ್ರವಾಲ ವಂಶದ ಗರ್ಗ ಗೋತ್ರದ ಭೋಜರಾಜನ ಮೊಮ್ಮಗನೂ ಜ್ಞಾನಚಂದ್ರನ ಪುತ್ರನೂ 'ಸಾಧಾರಣ' ಕುಲವನ್ನೂ ವಿಸ್ತಾರದಿಂದ ವರ್ಣನ ಮಾಡಿದ್ದಾನೆ. 'ಣೇಮಿಣಾಹ ಚರಿಉ' ಎಂಬುದ ರಚನೆಯನ್ನು ಹರಿಚಂದ್ರನು ವಿ.ಸಂ. ೧೨೧೬ ರಲ್ಲಿ

ಮಾಡಿದನು. ಇಲ್ಲಿಯ ವರೆಗೆ ಇದರ ಒಂದು ಭಾಗವಾದ ಸನತ್ಕುಮಾರ ಚರಿತ್ರವು ಮಾತ್ರ ಸುಸಂಪಾದಿತವಾಗಿ ಪ್ರಕಟವಾಗಿದೆ. ಇನ್ನೊಂದು ನೇಮಿಣಾಹ ಚರಿಉ ಎಂಬುದನ್ನು ಲಖಮಾದೇವನು (ಲಕ್ಷ್ಮಣದೇವ) ರಚಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕು ಸಂಧಿಗಳೂ ೮೩ ಕಡವಕಗಳೂ ಇವೆ. ಕವಿಯು ಆರಂಭದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ನಿವಾಸ ಸ್ಥಾನವು ಮಾಳವದೇಶ ಮತ್ತು ಗೋನಂದ ನಗರ ಇವುಗಳ ವರ್ಣನೆಯನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದಾನೆ ತನ್ನ ಕುಟುಂಬ ವಂಶವನ್ನೂ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದ್ದಾನೆ. ರಚನಾ ಕಾಲವು ನಿಶ್ಚಿತವಾಗಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಈ ಗ್ರಂಥದ ಒಂದು ಹಸ್ತಲಿಖಿತ ಪ್ರತಿಯು ವಿ ಸಂ. ೧೫೧೦ ರಲ್ಲಿ ಬರೆದದ್ದು ಲಭಿಸಿದೆ. ಇದರಿಂದ ಈ ಕೃತಿಯು ರಚನಾ ಕಾಲದ ಉತ್ತರಾವಧಿಯು ಸುನಿಶ್ಚಿತವಾಗಿದೆ. ಪಾಸಣಾಹ ಚರಿಉ ಎಂಬುದು ರಚನೆಯನ್ನು ಪದ್ಮಕೀರ್ತಿಯು ೯೯೨ ರಲ್ಲಿ ೧೮ ಸಂಧಿಗಳಲ್ಲಿ ಪೂರ್ತಿಗೊಳಿಸಿದನು. ಕವಿಯು ತನ್ನ ಗುರು ಪರಂಪರೆಯಲ್ಲಿ ಸೇನ ಸಂಘದ ಚಂದ್ರಸೇನ, ಮಾಧವಸೇನ ಮತ್ತು ಜಿನಸೇನರನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಇನ್ನೊಂದು ಪಾಸಣಾಹ ಚರಿಉವನ್ನು ೧೨ ಸಂಧಿಗಳಲ್ಲಿ ಕವಿ ಶ್ರೀಧರನು ೧೧೮೯ ರಲ್ಲಿ ರಚಿಸಿದನು. ಕವಿಯ ತಂದೆಯ ಹೆಸರು ಗೊಲ್ಲ, ತಾಯಿಯ ಹೆಸರು ಬಿಲ್ಹಾ ಎಂದಿತ್ತು, ಇವನು ಹರಿಯಾಣಾದಿಂದ ಹೊರಟು ಯಮುನೆಯನ್ನು ದಾಟಿ ದಿಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದನು. ಅಲ್ಲಿ ಅಗ್ರವಾಲ ವಂಶದ ನಟ್ಟುಲಸಾಹುವಿನ ಪ್ರೇರಣೆಯಿಂದ ಈ ಕೃತಿಯನ್ನು ರಚಿಸಿದನು. ಮೂರನೆಯ ಪಾಸಣಾಹ ಚರಿಉ ಕವಿ ಅಸವಾಲನ ಕೃತಿಯಾಗಿದೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ೧೩ ಸಂಧಿಗಳು ಇವೆ. ಸಂಧಿಗಳ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ, ಈ ಗ್ರಂಥವು ಸಂಘಾಧಿಪ ಸೋಣಿ (ಸೋಣಿಯ) ಯ ಕರ್ಣಾಭರಣರೂಪ ಅರ್ಥಾತ್ ಅವರ ಪ್ರೇರಣೆಯಿಂದ ಅವರು ಕೇಳಲೆಂದೇ ರಚಿಸಿದ್ದಾಗಿದೆಯೆಂಬ ಉಲ್ಲೇಖವಿದೆ. ಇದರ ರಚನಾ ಕಾಲವು ಸುಮಾರು ೧೫ನೆಯ ಶತಮಾನದ ಹಿಂದು - ಮುಂದಿನದಾಗಿರಬೇಕು. ಅಂತಿಮ ತೀರ್ಥಂಕರರನ್ನು ಕುರಿತು ಜಯಮಿತ್ರ ಹಲ್ಲ ಕೃತ ವಡ್ಢಮಾಣ - ಕವ ಎಂಬುದು ದೊರೆಯುತ್ತದೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ೧೧ ಸಂಧಿಗಳಿವೆ. ಈ ಕಾವ್ಯವನ್ನು ದೇವರಾಯನ ಪುತ್ರನಾದ ಸಂಘಾಧಿಪ ಹೋಲಿವಮ್ಮನಿಗಾಗಿ ರಚಿಸಲಾಯಿತು. ಇದರ ಒಂದು ಹಸ್ತಲಿಖಿತ ಪ್ರತಿಯು ವಿ.ಸಂ. ೧೫೪೫ ರಲ್ಲಿ ಬರೆದದ್ದು ದೊರೆಯುತ್ತದೆ. ಆದುದರಿಂದ ಈ ಗ್ರಂಥವು ಇದಕ್ಕೂ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ರಚಿಸಿದ್ದಾಗಿದೆ. ಈ ಕಾವ್ಯದ ಕೊನೆಯ ಆರು ಸಂಧಿಗಳಲ್ಲಿ ರಾಜಾ ಶ್ರೇಣಿಕನ ಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು ವರ್ಣಿಸಲಾಗಿದೆ. ಇದು ತನ್ನಷ್ಟಕ್ಕೇ ತಾನು ಪೂರ್ಣವಾಗಿದೆ ; ಪೃಥಕ್ ರೂಪದಲ್ಲಿಯೂ ಇದು ದೊರೆಯುತ್ತದೆ. ರಯಧೂಕೃತ ಸಮ್ಮಇಣಾಹ - ಚರಿಉ ಎಂಬುದು ಹತ್ತು ಸಂಧಿಗಳಲ್ಲಿ ಸಮಾಪ್ತವಾಗಿದೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ಕವಿಯು ತನ್ನ ಗುರುವಿನ ಹೆಸರು ಯಶಃಕೀರ್ತಿ ಎಂದು ಪ್ರಕಟಗೊಳಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಹೀಗಾಗಿ ಇದರ ರಚನಾ ಕಾಲವು ವಿ.ಸಂ. ೧೫೦೦ ಸುಮಾರಿನದಾಗುತ್ತದೆ. ನರಸೇನ ಕೃತ ವಡ್ಢಮಾಣ - ಕಹಾ ವಿ.ಸಂ. ೧೫೧೨ ರ ಸುಮಾರಿನಲ್ಲಿ ರಚಿತ ಕೃತಿಯಾಗಿದೆ. ಜೈನ

ಗ್ರಂಥಾವಲಿಯಲ್ಲಿ ಜಿನೇಶ್ವರ ಸೂರಿಯ ಶಿಷ್ಯನಿಂದ ರಚಿತವಾದ ಅಪಭ್ರಂಶ ಮಹಾವೀರ ಚರಿತದ ಉಲ್ಲೇಖವಿದೆ.

ಅಪಭ್ರಂಶ ಚರಿತ ಕಾವ್ಯ :-

ತೀರ್ಥಂಕರರ ಚರಿತ್ರೆಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡ ಅಪಭ್ರಂಶ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಚರಿತ್ರೆ ಕಾವ್ಯಗಳ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಬರೆದ ಗ್ರಂಥಗಳು ಈ ಪ್ರಕಾರ ಇವೆ :-

'ತಿಸಟ್ಠಿ – ಮಹಾಪುರಿಸ – ಗುಣಾಲಂಕಾರ'ದ ಮಹಾಕವಿ ಪುಷ್ಪದಂತನು ರಚಿಸಿದ ಉಳಿದ ಕೃತಿಗಳು ಹೀಗಿವೆ – ಜಸಹರ – ಚರಿಉ ಮತ್ತು ಣಾಯಕುಮಾರಚರಿಉ. ಯಶೋಧರ ಚರಿತ್ರೆಯು ಜೈನ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ದೋಷ ಮತ್ತು ಅಹಿಂಸೆಯ ಪ್ರಭಾವವನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸಲಿಕ್ಕಿರುವ ಬಹು ಲೋಕಪ್ರಿಯ ಕಥೆಯಾಗಿದೆ. ಈ ಕಥೆಯನ್ನು ಕುರಿತು ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ ಸೋಮದೇವ ಕೃತ ಯಶಸ್ತಿಲಕ ಚಂಪೂವಿನಿಂದ ಮೊದಲುಗೊಂಡು, ಹದಿನೇಳನೆಯ ಶತಮಾನದವರೆಗೆ ಸುಮಾರು ಮೂವತ್ತು ಗ್ರಂಥಗಳ ರಚನೆಯಾದದ್ದು ಕಂಡು ಬರುತ್ತದೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಕಾವ್ಯ ಕಲೆಯ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ ಸೋಮದೇವನ ಕೃತಿಯು ಅಪಭ್ರಂಶದಲ್ಲಿ ಪುಷ್ಪದಂತ ಕೃತ ಜಸಹರಚರಿಉ ಇವು ಸರ್ವಶ್ರೇಷ್ಠ ಗ್ರಂಥಗಳಾಗಿವೆ. ಈ ಎರಡೂ ಕೃತಿಗಳು ಹತ್ತನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಐದು – ಏಳು ವರ್ಷಗಳ ಅಂತರದಲ್ಲಿ ರಚಿತಗೊಂಡವುಗಳು ಬಹುತರ ಒಂದೇ ಕಾಲದ ಕೃತಿಗಳು. ಜಸಹರಚರಿಉ ನಾಲ್ಕು ಸಂಧಿಗಳಲ್ಲಿ ವಿಭಾಗಗೊಂಡಿದೆ. ಯೌಧೇಯ ದೇಶದ ರಾಜಧಾನಿಯಾದ ರಾಜಪುರದಲ್ಲಿ ಮಾರಿದತ್ತ ರಾಜನಿದ್ದನು. ಅವನಿಗೂ ಕಾಪಾಲಿಕಾಚಾರ್ಯನಾದ ಭೈರವಾನಂದನಿಗೂ ಸಂಬಂಧವುಂಟು. ಅವನ ಆದೇಶದಂತೆ ಆಕಾಶಗಾಮಿನೀ ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ರಾಜನು ನರಬಲಿ ಯಜ್ಞವನ್ನು ಮಾಡುವ ಯೋಜನೆಯನ್ನು ಕೈಕೊಂಡನು. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ರಾಜನ ಸೇವಕರು ಜೈನಮುನಿ ಸುದತ್ತನ ಶಿಷ್ಯರಾದ ಅಭಯರುಚಿ ಮತ್ತು ಅವನ ತಂಗಿಯಾದ ಅಭಯಮತಿ ಇವರನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಬಂದರು. ರಾಜನು ಅವರ ರೂಪಕ್ಕೆ ಪ್ರಭಾವಿತನಾದನು; ಅವರ ವೃತ್ತಾಂತವನ್ನು ಕೇಳಿದನು. ಆಗ ಅಭಯರುಚಿಯು ತನ್ನ ಪೂರ್ವ ಜನ್ಮದ ವೃತ್ತಾಂತವನ್ನು ಹೇಳಲು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿದನು :– ಅವಂತೀ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಉಜ್ಜಯಿನಿಯ ರಾಜನಾದ ಯಶೋಬಂಧುರನ ಮೊಮ್ಮಗನೂ ಯಶೋರ್ಹನ ಮಗನೂ ಆದ ನಾನು ಯಶೋಧರ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ರಾಜನಿದ್ದೆನು. (ಸಂ೧) ಯಶೋಧರನು ತನ್ನ ರಾಣಿಯಾದ ಅಮೃತಮತಿಯು ಒಬ್ಬ ಡೊಂಕು ಕುರೂಪಿಯೊಡನೆ ವ್ಯಭಿಚಾರದಲ್ಲಿ ಇರುವುದನ್ನು ಕಂಡನು. ಅದರಿಂದ ವಿರಕ್ತನಾಗಿ ಮುನಿ ದೀಕ್ಷೆಯನ್ನು

ತಕ್ಕೊಳ್ಳಲು ಸಿದ್ಧನಾದನು. ಆದರೆ ಅವನ ತಾಯಿಯು ತಡೆದಳು. ಅಮೃತಮತಿಯು ಇಬ್ಬರಿಗೂ ವಿಷ ಹಾಕಿ ಕೊಂದಳು. ತರುವಾಯ ತಾಯಿ – ಮಗ ಇಬ್ಬರೂ ನಾನಾ ಪಶು ಯೋನಿಗಳಲ್ಲಿ ಪರಿಭ್ರಮಣ ಮಾಡಿದರು. ಅದರಲ್ಲಿ ಸ್ವತಃ ವ್ಯಭಿಚಾರಿಣಿ ಪತ್ನಿಯು ಘಾತ ಮಾಡಿದಳು (ಸಂ ೨) ಅನೇಕ ಪಶು ಯೋನಿಗಳಲ್ಲಿ ದುಃಖ ಭೋಗಿಸಿ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಅವರಿಬ್ಬರೂ ಜಸುಮತಿಯ ಪುತ್ರ ಹಾಗೂ ಪುತ್ರಿಯ ರೂಪದಿಂದ ಜನಿಸಿದರು. ಒಮ್ಮೆ ಜಸುಮತಿಯು ಏನ ಶಿಕಾರಕ್ಕೆಂದು ಕಾಡಿಗೆ ತೆರಳಿದ್ದನು. ಅಲ್ಲಿ ಅವನಿಗೆ ಸುದತ್ತ ಮುನಿಯ ದರ್ಶನವಾಯಿತು. ಆಗ ಅವನು ತನ್ನ ನಾಯಿಗಳನ್ನು ಮುನಿಯ ಮೇಲೆ ಬಿಟ್ಟನು. ಆದರೆ ಮುನಿಯ ಪ್ರಭಾವದಿಂದ ನಾಯಿಗಳು ವಿನೀತ ಭಾವದಿಂದ ಅವರ ಎದುರಿಗೆ ನಿಂತು ಗೌರವ ಗೈದುವು. ಒಬ್ಬ ಶ್ರೇಷ್ಠಿಯು ರಾಜನಿಗೆ ಮುನಿಯ ಮಹಾತ್ಮೆಯನ್ನು ಅರುಹಿದನು. ಆಗ ರಾಜನಿಗೆ ಜ್ಞಾನವು ಉಂಟಾಯಿತು. ಮುನಿಗೆ ಇರುವ ಅವಧಿಜ್ಞಾನವನ್ನು ತಿಳಿದು, ರಾಜನು ಅವರಿಂದ ತನ್ನ ಪೂರ್ವಭವ ತಂದೆ – ತಾಯಿ ಅಜ್ಜಿಯರ ವೃತ್ತಾಂತವನ್ನು ಕೇಳಿದನು. ಮುನಿಯು ಅವನ ಭವ – ಭ್ರಮಣದ ಎಲ್ಲ ವೃತ್ತಾಂತವನ್ನು ವಿವರಿಸಿದನು. ಅದರಿಂದ ಅವನ ತಂದೆ ಹಾಗೂ ಅಜ್ಜಿಯರು ಈಗ ಅವನ ಮಕ್ಕಳಾದ ಅಭಯರುಚಿ ಹಾಗೂ ಅಭಯಮತಿಯರ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿದ್ದರೆಂದು ತಿಳಿಯಿತು. (ಸಂ ೩). ಈ ಸಂಗತಿಯನ್ನು ಕೇಳಿ ಸಂಸಾರದ ವಿಚಿತ್ರತೆ ಹಾಗೂ ಅಸಾರತೆಗಳನ್ನು ತಿಳಿದು ಜಸುಮತಿಯು ದೀಕ್ಷೆಯನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದನು. ಅವನ ಪುತ್ರ – ಪುತ್ರಿಯರಿಗೂ ಪೂರ್ವಭವದ ಸ್ಮರಣೆಯು ಉಂಟಾಯಿತು. ಅವರು ಕ್ಷುಲ್ಲಕ ವ್ರತವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿ, ಸುದತ್ತ ಮುನಿಯೊಡನೆ ವಿಹಾರ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಆಗ ಮಾರಿದತ್ತನ ಸೇವಕರ ಕೈಗೆ ಸಿಕ್ಕು, ಆ ಮಾರಿಯ ಗುಡಿಗೆ ಬಂದರು. ಈ ವೃತ್ತಾಂತವನ್ನು ಕೇಳಿ ರಾಜಾ ಮಾರಿದತ್ತನಿಗೂ ಅವನ ದೇವಿ ಚಂಡಮಾರಿಗೂ ಪುರೋಹಿತ ಭೈರವಾನಂದ ಮೊದಲಾದವರಿಗೂ ವೈರಾಗ್ಯವು ಉಂಟಾಯಿತು. ಅವರೂ ಸುದತ್ತ ಮುನಿಯ ಸಾನ್ನಿಧ್ಯದಲ್ಲಿ ದೀಕ್ಷೆಯನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದರು. (ಸಂ ೪) ಈ ಕಥಾನಕವನ್ನು ಪುಷ್ಪದಂತನು ಬಹು ಕಾವ್ಯ ಕೌಶಲ್ಯದಿಂದ ವಿವರಿಸಿದ್ದಾನೆ. (ಕಾರಂಜಾ, ೧೯೩೨).

ಣಾಯ ಕುಮಾರ ಚರಿಉದಲ್ಲಿ ಪುಷ್ಪದಂತನು ಶ್ರುತ – ಪಂಚಮಿ ಕಥೆಯ ಮಹಾತ್ಮೆಯನ್ನು ಪ್ರಕಟಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಕಾಮದೇವನು ನಾಗಕುಮಾರ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಅವತರಿಸಿದ ಕಥೆಯನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ. ಇದು ೯ ಸಂಧಿಗಳ ಕಾವ್ಯವು, ಮಗಧದೇಶದ ಕನಕಪುರ ನಗರದಲ್ಲಿ ರಾಜಾ ಜಯಂಧರ ಮತ್ತು ರಾಣಿ ವಿಶಾಲನೇತ್ರಾ ಇವರಿಂದ ಶ್ರೀಧರನೆಂಬ ಹೆಸರಿನ ಪುತ್ರನು ಜನಿಸಿದನು.